

Treball de final de Grau

Gra en humanitats: Estudis Interculturals

La identitat en la dona sahariana

Autor: Fidel Martínez Torres

Tutor: Adolf Piquer Vidal

Curs 2019-2020

Resum

En aquest treball he pretès estudiar i veure aquells trets que mantenen les dones saharianes en el seu discurs després de més de quaranta anys d'ocupació i com a través d'aquestes s'ha construït un discurs seguint també tots els trets identitaris que mantenen les dones saharianes com puguem ser els històrics, els referits a la religió o sense anar més lluny els polítics. Al treball es comença des d'allò més ampli per a anar a allò més concret. Per això després d'explicar el context històric, el primer que faré serà anar al llibre sagrat dels musulmans, a l'Alcorà, amb uns comentaris d'unes sures que per a moltes societats marca el seu dia a dia, seguint amb uns articles de les constitucions de la República Àrab Sahrauí Democràtica, la RASD, i també la d'Algèria per finalment acabar amb unes enquestes realitzades a sis dones saharianes que vaig poder conèixer allà als campaments, excepte a dos d'elles, que ja les coneixia abans. Això serà el fonament del *corpus* d'aquest treball i on va enfocat aquest. També he volgut plasmar, encara que siga de manera esporàdica, el meu pas pels campaments de refugiats de Tindouf, del qual comente algunes vivències i experiències que allà vaig tindre.

Paraules clau: Sàhara Occidental, dona, islam, identitat, conflicte, discurs.

Abstract

This work aims to study and observe the identity traits that Saharan women maintain in their discourse after more than forty years of occupation and how those years have created a discourse following all the circumstances that encompass them, such as the historical ones, those concerning religion or, without going any further, the political ones. The paper starts from a large scale and then moves to the most concrete aspects. Therefore, after explaining the historical context, first I have a look at the holy book of the Muslims, the Quran, which determines the everyday life of many societies, with comments from some surahs. It is followed by articles from the constitutions of the Sahrawi Arab Democratic Republic (SADR) and the one of Algeria, and end up with surveys carried out on six Saharan women who I had the opportunity to meet in the camps, except for two of them who I already knew, and this will be the corpus of this work and in which it focuses on. I also wanted to record, even though sporadically, my time in the refugee camps in Tindouf by commenting on some of the experiences I had there.

Keywords: Western Sahara, women, islam, identity, conflict, discourse.

Índex

I. Agraïments.....	4
II. Introducció.....	5
III. Context històric.....	7
IV. Marc comparatiu de les sures i les constitucions.....	13
IV.1 Comentari de les sures.....	13
IV.2 Comentari de les constitucions.....	23
V. Enquestes.....	36
VI. Conclusions.....	49
VII. Bibliografia i webgrafia.....	52

I. Agraïments

Primer de tot al meu tutor Adolf Piquer Vidal per la seua incommensurable paciència. A Azza Selma Saïd per ajudar-me amb les seues traduccions de l'àrab al castellà.

A Majub Adda Sidi Anin per salvar-me la vida als campaments de refugiats. Sense ell res haguera estat possible.

A la meua família i a tots els meus amics per estar sempre ahí.

Als que ja no estan.

II. Introducció

En aquest treball he pretès demostrar com les dones saharianes han fabricat un discurs propi que les diferencia de la resta del món àrab del Magrib degut a les seues característiques un tant especials per trobar-se a dintre d'un exili permanent degut a unes nefastes polítiques de descolonització per part de l'estat espanyol que encara perduren fins a dia d'avui, sent l'únic territori no autònom de tot el continent africà que ostenta aquest desgraciat honor.

El treball tindrà tres apartats importants i per això que el treball comença amb un breu repàs històric de la presència espanyola en aquest territori, i que segueix sent la potència administradora del Sàhara Occidental, que va des del seu repartiment a la conferència de Berlín allà per l'any 1885, fins al 12 de gener de 1976, que fou l'últim dia amb presència militar espanyola, quan l'últim soldat espanyol abandona la colònia.

El següent capítol serà el dels comentaris tant de les sures de l'Alcorà com la dels capítols de les constitucions dels països tal i com ho comente al resum. Les sures que he elegit van ser consensuades amb el meu tutor Adolf Piquer i vam elegir les que creiem que tindrien a la dona com a protagonista, ja que cap dels dos som experts en l'Alcorà. Els capítols de les constitucions que comente sí que foren elecció meua ja que els vaig creure susceptibles de ser comentats i de que em serviren per a entendre un poc millor la situació i conèixer en més profunditat la legalitat d'aquell territori o almenys la Constitució que tenen vigent tot i que com explique més avall, molts dels articles de la Constitució del Sàhara Occidental no es poden fer efectius o simplement no tenen raó de ser degut a les característiques del país.

Aquesta part he decidit ficar-la dins del mateix apartat però dividint-la en dos per a que no fóra tan extensa per a finalment acabar amb la part que considere més important del treball: les enquestes. Pense que, sense aquestes, el treball quedaria incomplet i que gràcies a les preguntes i les respostes que en eixa part es fan ens ajudaran a comprendre molt millor el perquè de tot plegat, del conjunt del treball.

Viatjar en una ocasió, i espere poder tornar el més aviat possible, als campaments de refugiats de Tindouf també m'ha servit per a conèixer molt millor de primera mà com aquesta gent, malgrat tot, continua vivint i fent el seu dia a dia en unes condicions més que deplorables; la qual cosa no els ha fet perdre el rumb en cap moment. Així vaig poder veure

com tots els xiquets i xiquetes són escolaritzats en la seua totalitat i altres esdeveniments que allà em van ocórrer com l'estància a l'hospital i demés successos.

La bibliografia que he utilitzat, considere que no ha sigut molt nombrosa però sí que ha sigut prou diversa ja que ha anat des de reials decrets en el marc històric, fins a per exemple llibres simplement literaris com puguen ser *Hijas de la Arena*, Ana Tortajada (2004) o *Les enfants des nuages*, Sophie Caratini (1993) però que en canvi m'han servit a part del viatge és clar, per a conèixer més en profunditat qui eren aquelles persones i per què habitaven en un lloc tan summament inhòspit com és l'imponent desert del Sàhara. En la part històrica m'he basat principalment en el llibre *La historia del Sáhara y su conflicto*, Alejandro García (2010) ja que és un llibre bastant amè i d'una lectura molt fàcil per a entendre prou bé tot el context històric.

En el segon punt a part d'utilitzar les constitucions d'ambdós països, clar està, el llibre que més m'ha servit per a fer tant de fil conductor com per a entendre millor l'Alcorà va ser sens dubte el llibre: *El Corán y las mujeres: una lectura de liberación*, Asma Lamrabet (2011) que ofereix un altre punt de vista totalment diferent del que almenys té la gent al voltant de l'islam. En aquest mateix capítol he utilitzat l'Alcorà de Mikel de Epalza (2002) i m'ha servit per a endinsar-me en ell encara que siga superficialment i llegir un llibre que mai havia llegit. En la part de les enquestes no he utilitzat bibliografia de cap tipus i tot l'exposat en eixe capítol ha sigut fruit de la experiència o si millor ho volem dir també de la destresa que m'ha pogut donar ser membre i participar d'una associació en ajut al poble sahrauí com és l'associació Smara la Vall- la Vilavella.

No cal dir d'on me venen les motivacions ahora d'emprendre el treball, un treball on he volgut donar veu a unes dones en condició de refugiades per a que la causa sahrauí continue més viva que mai, perquè quan allà vaig estar, una de les frases que més ens van repetir va ser la de que li diguerem a la resta del món com estaven.

«Decirle al mundo cómo vivimos, cómo estamos. Nosotros solo queremos vivir en paz».

Per açò exposat he volgut donar el meu granet de sorra d'aquest desert, valga la redundància, perquè com bé acostumem a dir per esta zona, tota pedra fa paret. كل الوطن أو الشهادة

III. Context històric

Per a parlar del Sàhara i de la situació en la qual es troba hem de parlar precis del passat, del seu període colonial i, per tant, de les responsabilitats espanyoles, tant històriques com polítiques i legals.

Començarem fent un breu resum històric a partir del segle XIX fins l'ocupació marroquina mitjançant la Marxa Verda de l'any 1975.

Per a parlar de colonialisme (africà) s'ha de parlar sí o sí d'una de les seues principals causants, si així volem dir-ho: la Conferència de Berlín. Aquesta conferència va ser organitzada pel Canciller alemany Otto von Bismarck a petició de les potències europees de França i d'Alemanya durant el 15 de novembre del 1884 fins al 26 de febrer del 1885 amb la participació total de 14 països que varen ser dividits per la seua importància amb interès directe amb el repartiment africà.

El primer grup estaria format pel Regne Unit, França, l'Imperi alemany, Portugal, Bèlgica amb l'AiC (Associació internacional del Congo) i els Països Baixos. Per altra banda trobem a l'Imperi austrohongarès, Dinamarca, Rússia, Itàlia, Suècia, l'Imperi otomà, els EUA i finalment Espanya.

A Espanya li pertocà com dicta el Reial Decret de 15 de juliol de 1885¹, però dictat per una Reial Ordre el 26 de desembre de 1884² (veiem que coincideix amb les dates de celebració de la Conferència de Berlín) :

[...] toda la costa de África occidental, comprendida entre los 30 y 37 grados de latitud Norte, cuyos importantes bancos de pesquería constituyen uno de los principales elementos de vida del pueblo canario, y donde se ha establecido últimamente la Sociedad española, titulada Compañía Mercantil Hispano- Africana.

És a dir, el que seria posteriorment la província espanyola de Río de Oro sense el territori al nord de Saguia el Hamra (que seria incorporada el 1912 mitjançant el Tractat franco-espanyol).

Just uns anys abans en Espanya naixeria la Sociedad Española de Africanistas y Colonialistas que amb Joaquín Costa com a personatge públic més important pressionarien el

¹ http://www.usc.es/export9/sites/webinstitucional/gl/institutos/ceso/descargas/Esp_RD_10-07-18.pdf

²

http://www.usc.es/export9/sites/webinstitucional/gl/institutos/ceso/descargas/Acuerdo-Real-Orden-1884_es.pdf

Govern fins que aquest els donara tot el seu suport, uns 7'5 milions de pessetes, per emprendre aquesta empresa.

Espanya estaria vora 50 anys sense atrevir-se a endinsar-se a l'interior, un interior que imposava, i sobretot veient com de complicat li estava resultant a França governar aquelles terres.

Des del principi es tenia clar que aquest projecte seria comercial i no colonial quan es venia d'experiències tan dramàtiques com Cuba, Puerto Rico o les Filipines on Espanya va acabar desmembrant tot el seu imperi i veia com ja mai més seria una potència influent al món.

Tan testimonial era la seua presència que l'any 1903 comptava solament amb 31 soldats, per suposat aquarterats, i a la finalització dels anys 20 només de 800.

Així doncs, el primer que es va fer fou construir la Factoria a Dajla ,posteriorment Villa Cisneros, un lloc pensat per a comerciar amb els nòmades que per allà passarien i també per a ser aprofitada com a centre logístic per a tota la flota de Canàries que per aquelles aigües pescava. I uns anys més tard obriren altres centres similars en Tarfaya (Villa Bens) i a la Güera; però l'experiència fou un fracàs total i així ho demostren les dades que tenim de l'any 1920, essent 26 les persones que entraren a la Factoria durant tot l'any.

No obstant se seguí amb les tasques de logística que hem comentat abans i, seguint un ordre cronològic, de les infraestructures construïdes trobem que al 1923 es construeix l'estació de ràdio, el 1925 el primer far i l'any 1928 es constitueix el primer servei aeri.

L'any 1934 i obligada per França, ja que aquesta estava tenint problemes amb els rebels que atacaven els seus soldats i després s'amagaven dins del territori espanyol, Espanya haurà d'emprendre la tasca d'endinsar-se cap a l'interior i d'establir-se d'una vegada per totes a tot el conjunt del territori que li pertocà.

Als anys 30 es comença a utilitzar a nòmades com milicians i a l'any 36 es creen els primers grups de tropes nòmades que tindran una alta participació durant la Guerra Civil espanyola.

L'any 1947 en tot el conjunt de la colònia trobàvem solament sis enclavaments urbans i l'any 1952 veiem que al Sàhara el pressupost total era d'un total de 20 milions de pessetes (la meitat per a la policia), que hi havien 216 empleats civils dels quals 139 eren sahrauis i una dada prou curiosa és que hi havien 24 persones donades d'alta a la Telefònica.

En l'any 60 hi havien sis escoles i set mestres (u d'ells nadiu) i 366 alumnes (139 nadius, 105 espanyols i la resta adults).

L'any 1956 torna el rei Mohammed V de l'exili, i Espanya i França abandonen el Marroc (el que era el Protectorat). Però l'exèrcit d'alliberació marroquí (Dij Tahrir) amb les tesis nacionalistes de l'Istiqlal (partit nacionalista) afirmaven que el territori que li havia de pertànyer al règim alauita era el del gran Marroc , és a dir, tot el Marroc que coneixem actualment més el Sàhara Occidental, tota Mauritània, Mali fins a Toumbouktou i les províncies de Bechar i Tindouf d'Algèria. Aquest exèrcit es dedicà a hostigar les posicions espanyoles [el 12 de gener del 58 a les rodalies de l'Aaiun la Legió serà atacada i tindrà 48 baixes i vora 60 ferits] i franceses fins a tal punt que ambdós països es veieren en la necessitat de cooperar per a actuar ja que Espanya estigué a punt d'entregar en aquest moment el Sàhara Occidental al Marroc a canvi de mantenir l'enclavament del Sidi Ifni. Aquesta operació conjunta serà coneguda com l'Operació Teide (amagada per a la opinió pública) un exercici de guerra total desplegat pels dos països amb la utilització de bombes de fòsfor contra la població civil que va fer possible la derrota de la insurgència i molta gent es va haver d'exiliar al nord del Marroc i no tornarien fins l'abandonament d'Espanya de la colònia. El balanç final serà per a Espanya de 188 morts, 500 ferits i 40 desapareguts i per a França de 7 morts i de 32 ferits. Veient aquesta comparativa pot parèixer que Espanya va sortir perdent però mai sabrem què haguera passat sense l'ajuda francesa.

Llevat d'aquest episodi de guerra podem afirmar que al territori del Sàhara Occidental, a diferència de la Mauritània francesa per exemple, l'ocupació no suposà un canvi per a les gents que allí habitaven fins a ben entrat l'any seixanta, tot i que a partir d'aquestes dates les coses començarien a canviar.

Espanya, decidida a mantindre's a la colònia a qualsevol preu, havia ficat en marxa tot els mecanismes per a que el Sàhara Occidental es convertira en província espanyola, la número 53, i segons el President del Govern Carrero Blanco: « tan española como la provincia de Cuenca ».

L'any 1962 es formalitzen el dos primers ajuntaments amb representants locals (el de l'Aaiun i el de Villa Cisneros) i un any més tard es crea el Cabildo Provincial que seguint un poc les línies de la "democràcia orgànica" del franquisme afegeix els representants tribals i col·loquen de President Jatri uld Yumani *chej* de la tribu dels Erguibat i que va desertar del braç armat de l'Istiqlal.

L'any 1963 s'envien per primera vegada tres sahrauis a les Corts Generals de Madrid i l'any 1967 es crea la Yemaá (Assemblea General del Sàhara) òrgan consultiu format per 82 saharauis, instrument que li serviria al Govern de Madrid per a legitimar-se davant les demés potències i davant l'ONU que ja en l'any 1960 li exigia a Espanya l'aplicació de la Resolució 1514.

Però durant aquests mateixos anys es descobreixen els jaciments de fosfats més grans del món descobriment que ho canviaria tot, que suposà un canvi per a tothom, canviaria la forma de viure de les seues gents i la manera que tenia Espanya de veure-la. Les empreses més importants començaren a invertir grans quantitats de diners amb una alta participació de l'Estat.

Així veiem com CEPESA inverteix per a buscar petroli i en tan sols dos anys 3000 milions de pessetes i per als fosfats es crea ENMINSA (Empresa Nacional Minera) més tard FOS BUCRAA que en sis anys va invertir 13500 milions de pessetes i l'any 1969 ja s'extraïen fosfats. L'any 1972 l'extracció era de 73000 TM de fosfats i el 1975 de 2'5 milions de TM. L'empresa va passar de tindre 260 treballadors el 1963 a tindre'n 2700 (954 saharuis que cobraven la meitat del sou) el 1975.

Aquestes quantitats de diners feren que en ciutats com l'Aaiun entraren en circulació fent que la gent s'assentara definitivament i així ho mostra el cens de l'INE de l'any 1974 on soles unes 8000 persones d'aproximadament 74000 es declaraven pastores. Per contra hi havien 5500 peons, 500 treballadors del sector serveis, 360 obrers qualificats entre d'altres. Tots aquests assentaments comportaren la construcció de noves cases i un augment de la població a les zones urbanes que experimentaren un gran canvi passant la capital (l'Aaiun) de 9000 habitants a 28000 en set anys.

Paral·lelament, i mentre tot açò ocorria, l'any 1967 entra al Sàhara de forma clandestina i expulsat pel Marroc Sidi Mohammed Bassiri, fill de nòmades actius en el moviment independentista del Dij Tahrir, i que per tant es va haver de criar i estudiar fora, tornà amb les idees del socialisme àrab dels Nasser i Baaz i comença a expandir les seues idees a la població que són recollides per part d'un jovent que vivia a les ciutats i que veien com les seues riqueses estan sent explotades mentre que ells no hi poden participar. Així funda l'Harakat Tahrir (Moviment d'alliberament) com a ens polític que pretenia ser l'únic representant legítim dels saharisans enfront de l'ocupant espanyol, però sempre d'una forma consensuada, pactada i pacífica, per així aconseguir la independència primer mitjançant un

període transitori d'autonomia, i finalment amb la celebració del referèndum d'autodeterminació.

Ja en els anys 70 l'organització tenia un important abast i 7000 persones n'eren simpatitzants i militants. Des de la Delegació del Govern s'advertia de que l'organització era recolzada per una gran part important dels joves però sobretot d'integrants de les tropes nòmades que ara formaven part d'aquest moviment.

El 17 de juny del 1970, aprofitant la presència del Governador, ja que es celebrava una festa per a commemorar l'aniversari del Sàhara com a província espanyola, decidiren acudir a l'Aaiun per a entregar-li el Memoràndum (escrit on plasmava les seues idees anteriorment dites) al Governador.

Aquest fa acte de presència i recull l'escrit, però els manifestants segueixen sense moure's reclamant el Sàhara per als sahrauis. Apareix més tard el Delegat Governatiu amb la seua escorta però és rebut a pedrades per part del manifestants, i a les 19:30 es presenta un destacament de la Legión que demana que es dispersen i de nou són rebuts amb pedres. Aquesta vegada són contestats amb foc amb un resultat que encara a dia d'avui desconeixem de morts i de ferits.

Bassiri és detingut i mai més se sabrà d'ell, ni del parador del seu cos (tot i que possiblement fora afusellat després de ser detingut), convertint-se així com el primer màrtir de la resistència sahrauí i heroi nacional.

Espanya, després d'aquest acte començarà a perdre la majoria del suport tribal que fins aleshores havia tingut i ja no tindria mai més la confiança per part de la població autòctona i l'opció pacifista de Bassiri era ja història. El 10 de maig de 1973 naix el Front Polisario: Frente Popular para la Liberación de Saguia El Hamra y Río de Oro que amb el seu lema: 'amb el fusell arrabassarem la llibertat' deixant ben clar les seues pretensions. I el dia 20 del mateix mes encapçalats per Mustafa el Uali es produeix el primer atac contra les tropes espanyoles en la posta colonial de El Khanga on moren 16 dels assaltants i capturen 12 presoners.

Espanya, però, no veia aquesta realitat i seguia delirant amb propostes com la creació de l'Estatut d'Autonomia per ordre de Franco que sols tingué una durada d'uns pocs mesos gràcies a la pressió internacional. Però és que després de l'Estatut d'Autonomia vindria la invenció del PUNS (Partit de la Unió Nacional Sarahuí) per a guanyar el referèndum que més tard s'hauria de celebrar. Òbviament fou un partit amb un recorregut molt curt.

El 17 d'octubre en el Consell de Ministres adoptava l'entrega del territori al Marroc després que Hassan II anunciara la realització de la Marxa Verda que començaria el 6 de novembre de 1975 dirigida pel Secretari d'Estat dels EUA Kissinger, i amb el suport de França. Un dia més tard es publica de forma secreta l'Operació *Golondrina*, operació per evacuar a tot el contingent civil i militar de la colònia (del 10 de novembre al 12 de gener). El 14 de novembre es firmen els Acords de Madrid mitjançant els quals el territori del Sàhara Occidental es repartirà amb el Marroc i la Mauritània (acords totalment il·legals segons la Cort Internacional de Justícia). Amb la firma d'aquests Acords el Rei Hassan II desmunta la Marxa Verda.

El 12 de gener de 1976 abandona el Sàhara l'últim soldat espanyol. I a les 00:00 hores a Bir-Lehlou, el 27 de febrer es constitueix la RASD (República Àrabe Saharaui Democràtica).

La resta ja és història.

34

³ GARCÍA GARCÍA, ALEJANDRO (2010): *Historia del Sáhara y su conflicto*. Madrid. Los libros de la Catarata.

⁴FRONT POLISARIO (1983): *Dix ans de lutte contre le colonialisme et l'expansionnisme (20 mai 1973-20 mai 1983)*. Condé-Sur-Noireau. Ministère de l'Information et de la Culture de la R.A.S.D.

IV. Marc comparatiu de les sures i les constitucions.

IV.1 Comentari de les sures.

Introduïm en aquest apartat una de les parts que després ens ajudarà a comprendre molt millor les entrevistes realitzades que seran el corpus principal d'aquest treball com seran el comentari d'unes sures de l'Alcorà i també el de diversos articles de les constitucions tant de la RASD com d'Algèria ja que hem veig en l'obligació d'observar com funcionen i ha funcionat tot allò que ha pogut influir en la vida de les persones que seran entrevistades com puguen ser els condicionants sociohistòrics.

Els capítols que es comentaran seran el capítol preliminar i el primer i el segon capítol de la Constitució de la República Àrabe Saharai Democràtica (RASD)⁵ i també la d'Algèria⁶, el primer capítol, per les seues similituds tant històriques com polítiques amb algunes aleies i sures de l'Alcorà per a veure i així comparar les interpretacions que fan d'aquestes i com es plasmen després en la Constitució. Per tant començaré amb l'Alcorà per a seguir amb les constitucions i finalment amb les entrevistes. També he de dir que la Constitució de la RASD no és efectiva mentre dure l'ocupació del seu territori però això no ens eximeix de poder contrastar-la i comentar-la, en canvi, la d'Algèria és prou més extensa i els seus articles són molt més profunds que la Constitució de la RASD.

Les sures i, per tant, les aleies comparades a continuació són la d'*An-Nissà*, Les dones, *Màriam*, Maria i *At-Talaq*, El Repudi.

Ho he fet en aquest ordre que és el mateix que segueix l'Alcorà per a una més fàcil comprensió i seguiment tant ací com a l'Alcorà, ja que aquest no té un ordre cronològic. Tot i que l'islam, i indirectament també el seu llibre sagrat tinga una reputació de masculista que li ha sigut posada per gent que no té res a veure amb la pròpia religió, també és cert que molts dels seus savis contemporanis o antics, han contribuït amb les seues interpretacions a tergiversar un missatge que tot i que no ho parega fou, i hem d'intentar que així seguisca sent malgrat tot, un missatge alliberador, trencador, i també i, perquè no, feminista. Hem de recordar que durant el temps de la revelació al Profeta fa ja quasi 1500 anys, l'aparició de

⁵ República Àrabe Saharai Democràtica (1991), <http://www.solidaritat.ub.edu/observatori/esp/sahara/documentos/rasd.htm#consti>

⁶ República Democràtica Popular de Algèria (1996) modificada en 2002, 2008 i 2016. <http://www.apn.dz/fr/plus/rubriques-importantes/textes-fondamentaux-sur-le-pouvoir-legislatif/364-la-constitution#>

l'islam va suposar un abans i un després en tot allò establert fins el moment, fins al punt de ser perseguits els nous seguidors de la nova fe perquè trencaven l'*estatu quo* existent fins aleshores. Sense anar més lluny i quedant palès podem veure com l'islam al contrari que fa el cristianisme, no culpabilitza solament a Eva sinó que també, i al mateix temps, també a Àdam. És a dir, que són els dos qui cometen el pecat i no ella solament, buscant així la igualtat des d'un principi (entès com a principi des d'una perspectiva judeocristiana) ja que l'Alcorà comença amb la sura *Al-Fàtiha* o El Proemi, La Primera i L'Obertura i tot i que quan parla per primera vegada d'Àdam és en la segon sura *Al-Bàqara*, 2: 34-37, on nomena explícitament el moment del pecat original és a la sura 20 Ta, Ha i ho fa de la següent manera:

Però Ax-Xaitan el va temptar, li va insinuar: Oh Àdam! Vols que t'indiqui quin és l'arbre de la immortalitat i d'un poder que mai s'acaba? Els dos menjaren del fruit de l'arbre. Ta, Ha, 20: 114-122.

És per això que crec que és més necessari que mai un coneixement de les escriptures sagrades d'altres religions com puga ser la de l'Alcorà ja que també recull en essència tots els sabers, coneixements i tradicions no sols de la cultura musulmana actual sinó també la de les religions anteriors a l'islam amb els seus costums com puguen ser la persa, religions del nord-est africà, d'Egipte, el golf pèrsic i també del propi judaisme i del cristianisme ja que comparteixen moltes coses a part de ser les tres úniques religions monoteistes existents fins a dia d'avui, com per exemple, personatges del caire de Jesús, Maria, *Ibrahim* o Abraham, els propis Àdam i Eva i l'arcàngel Gabriel compartit per les tres religions i en el cas de Jesús per exemple sent el messies per al cristianisme però no així per al judaisme i l'islam. No obstant i per exemple quan parla l'Alcorà de com va sorgir la primera dona sí que s'assembla un poc a com ho fa el cristianisme ja que afirma que la primera dona va ser creada a partir d'un home i que a partir d'aquest va crear un segon ésser que seria la seua esposa. Al parlar de la poligamia sí que potser que el que hi fica ens puga resultar una mica ambigu, però hem de llegir sempre entre línies i mai literalment ja que com bé recordem és un escrit que té quasi quinze segles d'antiguitat. Així doncs veiem que afirma que quelcom es puga casar amb una bona dona, dos tres o quatre però que si qui es casa té por de ser just, que ho faça en una sola i que açò seria el més adequat per a comportar-se d'una manera justa. És evident que a dia d'avui no està molt ben vist aquest aspecte de tenir més d'una dona en els països musulmans més desenvolupats i no cal dir dels musulmans que viuen en països occidentals o no

musulmans on les legislacions vigents no permeten que siga possible casar-se amb més d'una dona a la mateixa vegada com per exemple en Espanya, on està prohibit per llei. No obstant, també s'ha donat un cas a Espanya on l'Estat va haver d'indemnitzar a dues dones d'un mateix home que va morir en un accident sent el primer dels casos però no l'últim.⁷ Són problemes que ocorren molt a sovint en països que no són musulmans però que al vindre de llocs on sí està permesa veiem aquests contratemps poden suposar un vertader maldecap per als tribunals de justícia de països com Espanya, França, Bèlgica o el Regne Unit sense anar més lluny.

En el cas del Sàhara Occidental, la poligàmia ni tan sols es nomena a la seua Constitució; però és un costum pràcticament inexistent pel que vaig poder veure, comprovar i preguntar *in situ*. En cas d'haver-hi, estaria molt mal vista i molt amagada. Tot i que al món segueixen existint al voltant d'una cinquantena de països on la poligàmia és legal, també és veritat que la tònica habitual està sent, almenys als països del magreb, de retrocedir amb la legislació cap a la prohibició de la poligàmia. Casos com el del Marroc, que mitjançant la remodelació del nou Codi de la Família que diu que no pot haver una segona esposa sense el consentiment de la primera, i des del propi govern, s'estan ficant traves financeres per a evitar-ho a tota costa. El cas d'Algèria és prou similar al del Marroc, i si un home vol tindre una dona més ha de tindre el vistiplau de la primera dona davant un tribunal i garantir que serà capaç de proporcionar-les el mateix tant a una com a una altra en conceptes d'igualtat de les condicions de vida i també d'allotjament i manutenció.

El país més avançat sens dubte seria Tunísia, que va prohibir aquesta pràctica ni més ni menys que a l'any 1956, tot i que Turquia va ser el primer país en prohibir-la l'any 1926, a part de tindre la legislació més feminista existent en tots els països musulmans i que permet a les dones casar-se amb homes d'altres religions, com també avortar, separar-se, presentar-se a eleccions i tindre els mateixos salaris que els seus homes, res a veure als seus països veïns com per exemple Líbia. I res a dir de països del golf pèrsic com l'Aràbia Saudita o inclús altres com l'Iran, pures teocràcies per cert on l'única llei vigent és la llei islàmica, o l'Afganistan on qualsevol d'aquestes lleis estarien penades amb la pena de mort per a les dones que s'atreveren a seguir-les o simplement a proposar-les per a que es dugueren a terme.

⁷ https://elpais.com/diario/2008/02/17/sociedad/1203202803_850215.html

Per tot açò, quan parlem de l'islam no podem generalitzar perquè com hem vist, poden haver països musulmans que se diferenciïn més entre ells que qualsevol país occidental.

A continuació en la sura es segueix parlant de les herències de tot tipus i com han de ser repartides i veiem com en algunes vegades sí que hi haurà una igualtat real en el cas del repartiment, però en altres moments no. Comença alligant primer de tot sobre els orfes, als qui segons l'Alcorà, quan aquests siguin madurs i es puguin casar se'ls haurà de pagar absolutament tot sense fer cap distinció entre si l'orfe és home o dona. Aquesta aleia si ho pensem té tot el sentit del món ja que si un xiquet o una xiqueta es quedaven completament orfes tan sols tenien la protecció dels familiars més propers i si aquests no existien, era aleshores quan els que hi vivien més a prop se n'haurien de fer càrrec d'ells. És per això el descobriment d'aquesta aleia per a que la gent donara tot el seu diners restant per als orfes.

Aquesta pràctica sí que es continua fent al Sàhara Occidental, però no de la mateixa manera. En ser un país que va patir una guerra durant molts anys, van haver centenars de xiquets i xiquetes que quedaren orfes després de perdre als seus pares durant el propi conflicte o inclús en la fugida des del Sàhara al desert algerià. I el que va fer l'estat fou fer-se càrrec de tots aquests xiquets juntament amb les seues famílies o famílies d'acollida proporcionant-los una educació per a poder tindre un futur millor. Desconec si aquesta pràctica segueix estesa als altres països musulmans de la mateixa manera que ho diu l'Alcorà, però supose que la política de molts països al respecte d'aquesta aleia serà prou similar a la duta a terme pel Sàhara Occidental i sense tindre en compte si les persones orfes siguin homes i dones. A continuació es mostra com han de ser les herències rebudes per part dels pares i de les mares i és prou clara ja que diu que aquesta herència ha de ser per als homes i per als parents més propers o per a les dones i els parents de més a prop mostrant així una altra vegada igualtat en el repartiment i exigint absolutament el mateix tant per a uns com per a altres sent obligatori encara que l'herència rebuda siga poca cosa. També dicta si quan es fa el repartiment hi ha quelcom familiar pobre o orfe que se li reparteixca qualsevol cosa de les que acaben d'heretar.

A la següent aleia referida a les herències al voltant dels fills sí que veiem per primera vegada com en aquesta sura, apareix una clara desigualtat si així ho volem dir o entendre al remarcar que seran els homes qui heretaran la part equivalent a dos dones i si foren més de dos dones aleshores dos terços, però en canvi si és una dona filla única, aquesta rebrà la

meitat. En resum s'ordena que allò que li pertoque a l'home ha de ser l'equivalent a el que li toque a dos dones. A priori pot semblar que aquesta és una aleia que no és per a res igualitària i que menysprea la figura femenina, però sorgeixen veus femenines a més a més defensant-la. S'afirma, i així és, que quan aquesta aleia fou revelada a la península aràbiga abans de l'islam les dones no tenien cap dret de heretar absolutament res, ni elles ni els xiquets. Mirant-ho des d'aquesta perspectiva podria parèixer fins i tot un avanç en els drets de les dones respecte al que hi havia anteriorment i va ser la causant de diversos avalots perquè la gent d'aleshores no entenia com un ens superior, com se suposa que era Déu, podria afirmar coses com aquestes, inimaginables per a l'època. També s'ha de pensar en la mentalitat d'aquell temps i era la que l'home havia de mantenir a la seua dona i a la seua família, que per desgràcia encara segueix sent un pensament molt actual.

Per tant si pensem que és una aleia que va en contra de les dones hem de pensar en tot el que l'envolta i el que significa, perquè si és l'home qui ha de fer-se càrrec de la dona i dels familiars aleshores tot i rebre el doble que el que rep la dona ho rebrà de forma bruta i no a la seua totalitat com sí que ho rebrà la dona, que serà tot per a ella en el seu conjunt. Hem de vore-ho com una suma supletòria, per a ajudar a la dona i mai com a una ajuda per a les dones per a que es convertisquen en dones sustentades, és realment un ajut per a aquestes en un món on tot està dominat pels homes. Es tractaria si més no cap d'una acció positiva cap a les dones que les fa tindre més llibertat de maniobrabilitat per a fer el que elles vulguen fer.

No obstant, en els nostres dies es donen casos on els homes no mantenen a les dones, saltant-se així un principi islàmic sense importar-los absolutament res deixant-les a l'empar dels altres familiars o dels estats, i són aquestes les que s'han de moure per a intentar anar cap avant sense els diners o l'ajuda dels seus homes.

La següent aleia potser siga l'aleia més difícil de comentar perquè és prou dura en el que a les dones es refereix, i és la que parla sobre l'adulteri. Comença alligant als homes per a que en el cas de que alguna de les seues dones siga adúltera aquests hauran de cridar a quatre testimonis per afirmar l'adulteri o el pecat sexual. L'aleia diu que a les dones que ho han fet les hauran de tancar a les seues cases fins a que morin o fins que Déu trobe un camí per a elles. En canvi, si d'homes es tracta, sols fica que se'ls castigue sense especificar el càstig; però, això sí, si després del que han fet mostren compassió i no ho tornen a fer, se'ls

ha de deixar anar perquè: «Déu és també gran Perdonador i canvia la Seva actitud, és Misericordiós!» *An-Nissà* 4:16.

Però tornem al que estem veient en les últimes aleies, i és que de nou la dona torna a estar supeditada i infravalorada. Ací torna a quedar ben palès i sense justificació alguna. No té cap sentit, i alguna vegada aquesta aleia ha sigut motiu de la mort de no poques dones per la lapidació en els mateixos estats de sempre on no veuen més enllà de la llei islàmica. Per sort trobem altres molts més països àrabs, els quals ho han superat amb escreix i han passat pàgina d'aleies com aquesta que no van enlloc.

En canvi la següent aleia sí que és una aleia que està a favor de les dones o que, almenys, serveix per a protegir-les. Exclama que mai cap home podrà rebre una herència de la seua dona si alguna vegada la força contra la seua voluntat. i el que més crida l'atenció de tot el que fica a l'aleia és que tampoc podran impedir que aquestes se'n vagen amb qui elles vulguen i que ells no podran aprofitar aquesta ocasió per a desposseir-les de les dots que anteriorment havien rebut per part dels seus homes. És l'aleia més clara fins el moment de totes les que hem vist en què a les dones se les col·loca per sobre dels homes, i a més d'una forma prou contundent. També és cert que el que diu tot seguit és que els homes podran forçar-les i desposseir-les dels seus béns si aquestes han comès adulteri sempre que siga la infidelitat clara i molt pública. Als campaments de Tindouf quan vaig estar, vaig poder parlar amb una dona que s'havia divorciat del seu marit, que va ser ella la que el va enviar de casa i m'ho contava amb total tranquil·litat i llibertat davant de tota la gent. O siga, que si ens atenem a l'aleia en qüestió, podríem dir que el cas d'esta dona, Munina Bulahi, és prou versemblant ja que va ser ella qui va decidir deixar a l'home que tenia, sols que ella va haver de tornar a casa de sa mare i desconec si tenien alguna casa en comú o no.

L'aleia continua parlant als homes sobre les dones i els diu que visquen amb elles amb normalitat, com és degut encara que elles els resulten insuportables, car dins de les coses insuportables Déu ha ficat coses bones i per tant els homes s'hauran d'aguantar encara que les dones siguen inaguantables per a ells. També diu que si algun home vol canviar a la seua esposa per una altra dona, i abans la dona havia rebut els diners de la dot inclús si es tractara d'una fortuna els diners rebuts, l'home no els podrà tornar a agafar i que en el cas de que els intente agafar seria un acte infame i també un pecat. Veiem com en dues aleies consecutives es té en consideració a les dones i es pensa en elles i a més a més d'una forma considerable.

Segueix explicant les formes de matrimoni, és a dir, amb qui es pot casar i amb qui no per a explicar a la gent com deuen de ser aquests per a evitar a tota costa els adulteris i fica infinitat d'exemples com puguen ser que no es podrà casar amb una dona que per exemple ha estat adès casada amb el pare de la persona que es vol casar i que açò per exemple seria un tipus d'adulteri. És una aleia molt curta, solament quatre línies, però alhora molt aclaridora en allò que diu i tornem a veure que no calen interpretacions de cap tipus com sí que fan falta en moltes altres.

La següent és una aleia molt pareguda, però amb la diferència que al començament afirma que serà Déu qui prohibirà els matrimonis que no siguen com ell diga i quedaran exclosos de la llei. Fica multitud d'exemples i comença dient que cap home podrà casar-se amb sa mare, en les filles, germanes, amb les ties paternes i maternes etc. Acaba l'aleia amb l'afirmació de que si algun home abans de que l'aleia fora formulada s'havia casat en qualsevol de les maneres que apareixen anomenades, aquests homes seran perdonats per Déu ja que el que feien no sabien que estava mal o que era incorrecte, i d'ací el perdó diví.

Aquesta aleia potser fora formulada per a eradicar els antics costums endogàmics, anteriors a la revelació, de casar-se amb membres d'una mateixa unitat familiar que s'utilitzaven per a agrandir els interessos familiars o per a unir lligams que en un futur podrien interessar a la família. També és possible que es faça per a intentar evitar els matrimonis forçats o de conveniència tan comuns en països com puguen ser Níger, el Txad, Mali, Bangladesh o Burkina Faso per exemple, països tots ells on l'islam és la fe majoritària; tot i que el Txad, on la seua constitució estableix que és un estat laic i l'estat gaudeix d'una llibertat religiosa. També trobem altres casos de països africans com la República Centreafricana on la religió majoritària és el cristianisme i el problema segueix sent el mateix. Recau sempre el problema en les dones i més encara en les xiquetes que són les que la majoria de les vegades acaben sent casades a la força i en contra de la seua voluntat soles per a beneficiar els interessos de la seua família sense pensar en les conseqüències que un matrimoni d'aquest tipus pot tindre a la llarga.

La pròxima aleia parla sobre les dones que poden esposar els homes siguen o no esclaves i que siguen com siguen hauran de seguir unes regles bàsiques, com per exemple que podran tindre un nombre indefinit d'esposes, de concubines que podran aconseguir mitjançant els seus diners però solament si és amb la intenció de casar-se amb elles realment i

no soles per plaer. També afirma que qui no puga casar-se amb una dona lliure i musulmana, òbviament per manca de diners, ho podrà fer si així ho desitja amb una esclava també musulmana que haurà d'adquirir amb els seus propis diners i sempre amb el permís dels seus amos. A partir de la compra de l'esclava se l'haurà de tractar com cal i amb els pagaments que corresponga. També diu que si elles cometen adulteri, el seu càstig serà la meitat del que rebria una dona lliure. De tots és ben sabut que per sort, aquesta aleia ha quedat antiquada passant al grup de les aleies que deurien ser reciclades i reformulades amb un altre punt de vista. També és cert que en certes zones, la majoria d'elles en conflicte i d'altres rurals, la compravenda d'esclaves segueix sent una realitat per molt trista que parega tot i que ja no és una pràctica estesa en els països musulmans. Els únics territoris on existeix un vertader negoci amb el tràfic d'esclaves són els territoris on l'estat islàmic mana amb mà de ferro, on s'han fet famosos per desgràcia per cometre autèntiques barbaritats contra els éssers humans i més si cap contra les dones que són maltractades una i altra vegada per unes lleis agafades al peu de la lletra que l'únic que fan és donar-li a l'islam una reputació que ni molt menys mereix.

La següent aleia i l'última que comentarem d'aquesta sura serà l'aleia 34, i és una de les que més problemes ha dut i diu així: «Els homes estan per damunt de les dones precisament per preeminència que Déu posà dels uns sobre les altres i perquè ells tenen més despeses a fer dels seus diners».

Com havíem vist anteriorment en les aleies precedents i respectives sobre el tema de les herències, eren els homes el qui heretaven o rebien el doble que les dones. Però també vam veure que els homes eren qui després s'havien de fer càrrec de les dones i de les famílies i que per tant eren els seus diners els que eren utilitzats per a aquesta manutenció i sustent, cosa que baix el meu punt de vista no justifica per a res aquesta superioritat de la que l'Alcorà parla i que fa a l'home per damunt de les dones i serveix per a justificar a moltes persones, homes la majoria de les vegades, per no dir totes les vegades, accions que aniran en contra de les dones ja que s'atenen a que és una prescripció divina i que Déu no es pot enganyar. Ha servit per a perpetuar una desigualtat que encara dura a dia de hui. Continua l'aleia d'aquesta forma: «Les dones bones i pietoses són religioses i guardadores [...] amenaceu-les i feu-los por, a les esposes desobedients, deixeu-les soles al llit familiar, pegeu-les». Aquesta última paraula ha estat la eterna discussió de si l'Alcorà justificava o no la violència en contra de les

dones i ha sigut motiu de polèmica en els savis tant els antics com els moderns, tot i que últimament i a mode d'acord han pactat que el mot pegeu-les, en àrab *adribhunna*, també pot ser traduït i interpretat per separar i de l'arrel *daraba* de la que procedeix la paraula *adribhunna* se li donen múltiples significants tan diversos i sense sentit com puguen ser: donar, caminar, abandonar i canviar entre molts altres i per tant no és just que de tantes arrels, s'utilitze una que justament busca la violència en vers de les dones (Lamrabet, 2011: 188-195).

Continuem amb la sura de *Màriam*, o de Maria, que tot i no tindre la transcendència de la sura comentada anteriorment, ja siga perquè no és tan llarga (a penes unes deu pàgines i res a veure amb la sura de les dones que per exemple té una extensió de més de cinquanta) i tampoc entra en temes que poden ser legislables com sí que ho eren per exemple les herències en els seus múltiples tipus, el divorci, la poligàmia i l'adulteri sí que se li pot donar una certa importància per tractar-se de la sura que és ja que té nom propi de dona i hi ha molt poques sures en noms propis i molt menys de dones. Sí que és veritat que en uns capítols anteriors veiem la sura de la Família d'Imran que és la família de Maria i a ella sempre se li nomena. Però també se l'anomena indirectament en altres sures com per exemple quan es parla d'Isa (Jesús) fill de Maria recordant sempre el seu nom. Molts parlen d'ella com si fora una elegida ja que ella és el punt d'unió entre l'islam i el cristianisme i en menor mesura també amb el judaisme i per tant és estimada tant per una part com per una altra i és en gran mesura la única personatge de tot l'Alcorà que és capaç d'aconseguir-ho. Conta l'Alcorà que la mare de Maria (Anna o *Hanna* segons la tradició musulmana) va oferir el seu fill a Déu. Però aquest fill home seria finalment una filla femella cosa que la va disgustar molt. Però fou finalment Maria, la filla d'Anna, qui va oferir el seu fill a Déu i es va convertir aquest en un profeta segons la tradició musulmana i Maria va ser la única dona del món elegida i escollida per a donar a llum al profeta Jesús o *Isa*. D'ací recau la importància de la sura ja que és una dona i no un home l'encarregada de dur a terme aquesta acció tan important de donar a llum a un fill que més tard seria fet profeta convertint-se així en el vincle de dos religions i que és estimada i molt important tant per a uns com per a altres.

Finalment acabarem amb la sura d'*At-Talaq*, una sura breu de només tres pàgines però que ens parla de nou sobre el divorci i també d'altres temes que envolten les dones com són la menstruació. El nom deixa ja ben palès les intencions de la sura tot i que s'ha d'entendre

aquest repudi com un rebuig temporal entès com una separació cap a les dones que es fa des del matrimoni per part dels homes quan aquestes es troben entre el període que va de menstruació a menstruació que serà l'únic moment en què podran ser rebutjades segons l'islam o entès també d'una altra manera, seran els moments en els quals no podran mantenir relacions sexuals per l'estat "d'impuresa" de les dones.

A continuació se'ns diu que les dones no podran eixir de les cases i que tampoc podran ser expulsades de les seues cases a no ser que hagen comès un pecat molt gran i per tant res d'allò dit anteriorment es complirà. Aquest repudi durarà fins que les dones acaben el període de menstruació i els homes segons diu a l'Alcorà s'hauran de tornar a ajuntar amb bones maneres o separar-se també amb bones maneres i açò de les bones maneres ho expressa amb una exclamació, remarcant-lo i accentuant-lo per a que quede ben clar i no resulte cap ambigüitat per ningú. En el cas de que finalment fora la separació l'opció escollida, s'hauria de fer testimoni davant dos persones per a que davant Déu es mostrara el testimoni donat. També apareix l'opció que les dones ja no puguin tindre la menstruació, i en aquest cas el temps de repudi serà de tres mesos com també ho serà per a les xiques més joves. El temps de rebuig per a les dones embarassades serà quan tinguen el xiquet o la xiqueta. Acaba la sura amb una espècie de recomanació envers les dones ja que exposa que a les dones se les haurà de donar habitatge i tractar-les bé sempre en les possibilitats de cadascú que s'haja de fer càrrec d'elles i, si estan embarassades, que invertisquen el necessari fins que hagen parit. Si el fill és conjunt que arriben a un acord, però que si hi persisteixen els problemes que es busque a una altra dona per a la criança dels infants. Acaba l'aleia amb l'avís que cadascú gaste dins de les seues possibilitats.

Possiblement aquesta aleia vol fer entendre els musulmans que creuen que no han de mantenir relacions sexuals amb les seues dones mentre aquestes estan en el període de menstruació, però també aquesta sura ha sigut motiu de controvèrsia perquè molts musulmans s'escuden en aquesta per acabar interpretant-la sempre de la manera més recargolada. Per exemple si una dona ha patit menstruació durant el ramadà, haurà de fer el dejuni uns altres dies perquè estaria incorrent en *hàram*, o per exemple, en les pròpies mesquites al moment de la oració quan fan fora a les dones que en eixe moment tenen la menstruació.

IV.2 Comentari de les constitucions.

Comence ací amb els comentaris de les constitucions de la RASD i d'Algèria dels capítols que he dit anteriorment: el capítol preliminar, el primer i el segon de la Constitució de la RASD i el primer capítol de la Constitució de la República d'Algèria. Tot i ser dos països de caire socialista degut a les seues lluites colonials i a l'època en què es van desenvolupar aquestes, han mantingut trets impensables per a qualsevol país socialista com poden ser els articles que parlen sobre la religió o l'ordenament familiar.

Per a començar, veiem que el primer article de les dos Constitucions és pràcticament igual i ens diu el tipus de República que és cadascuna d'elles: per a la RASD, República Democràtica y Social, i per a Algèria [...una República Democràtica y Popular] i les dos utilitzen la mateixa frase per a fer veure la seua indissolubilitat del territori: « Es una e indivisible» remarcant així la unitat de la pàtria, desmembrada i retocada tantes vegades. No obstant aquestes fronteres segueixen sent les mateixes que varen ser traçades pels colonitzadors i els dos països no han tingut una altra opció que acatar-les i reafirmar-les en la seua Constitució tot i que molts països africans han pres algunes mesures simbòliques per a intentar allunyar-se de les seues antigues metròpolis com és el cas de la llengua nacional (com veurem a continuació) i en alguns països el francès i l'anglès han perdut l'estatus de llengües oficials.

I així queda reflectit en les Constitucions tant d'Algèria com de la RASD en els articles 3 i 4 per a la Constitució d'Algèria i l'article 5 per a la de la RASD on es reconeix l'àrab com a idioma nacional i oficial de les dos repúbliques.

No obstant, i degut a la seua diversitat ja siga per lligams històrics, per extensió del seu territori i per ser lloc en el qual han habitat des de sempre els berbers, la Constitució d'Algèria també reconeix el tamazight com a idioma oficial nacional; és a dir, l'idioma dels berbers que els més escèptics han interpretat com un moviment del règim algerià per a contentar la sempre difícil situació que ha patit la Cabília des de l'existència d'Algèria tal i com la coneixem hui en dia.

Aquest reconeixement de l'àrab ha quedat en els dos casos en paper mullat i tot i que s'ensenya a les escoles i s'utilitza diàriament en els llocs oficials en Algèria segueix sent el francès qui té més pes i prestigi a les universitats i en molts mitjans de comunicació i és encara a dia de hui la segona llengua del país.

A la República Àrab Sahrauí Democràtica, el castellà s'estudia a les madrasses (escoles) en l'etapa de la primària des de la seua independència d'Espanya, tot i que al ser solament en una etapa molt curta de l'ensenyament aquest queda com quelcom simbòlic i sense cap recorregut curricular ja que els menuts que venen a passar l'estiu l'obliden fàcilment quan retornen de nou als campaments on no el poden parlar pràcticament amb ningú.

Solament assoleixen un nivell considerable de castellà aquelles persones que estudien la seua carrera universitària a Cuba (la majoria metges i infermermers) i que tornen per a exercir la seua professió als campaments de forma pràcticament altruista. És per tot açò que al Sàhara Occidental alliberat l'àrab sí que gaudeix d'un estatus més important que a Algèria o a la resta de països del Magreb i la majoria de les seues publicacions així com la RASD TV emiteixen en àrab. S'entén, però, que quan ho fan en altres llengües (castellà, francès i anglés majoritàriament) és per a internacionalitzar el conflicte i fer-lo més visible a la resta del món. A partir d'aquest moment obviarem els articles que parlen dels símbols nacionals d'ambdós països i ens centrarem ja solament en la Constitució de la RASD.

En el seu article 6è afirma que la família és la base essencial de la societat i que els seus valors són la religió i la moral. És un article molt curt però molt determinant en les seues paraules. El terme família en occident pot ser un terme que abarque diferents tipus de formes de convivència, però en un país àrab segurament es referisca a la família tradicional, la d'un home, una dona i els seus fills i filles ja que en cap article de la Constitució ens diu què entén per família i tampoc reconeix els matrimonis igualitaris de persones del mateix sexe tot i que al no nomenar-lo podria tractar-se d'una ambigüitat jurídica perquè tampoc el prohibeix en cap article. Tampoc diu en cap moment qui seria el sustent de la família, si l'home o la dona o si la dona hauria d'estar a casa, però al reconèixer en un altre article la igualtat de tots els ciutadans davant la llei els donarem un vot de confiança. Aquest punt dista un poc del que diu l'Alcorà.

També parla l'article dels valors remarcant la religió que suposem que serà l'islam ja que és l'oficial de l'Estat, i la moral. Però estem novament com abans. Tot i no especificar en cap moment de l'article la religió ho suposem ja que a l'acceptar l'àrab com a religió oficial totes les demés quedarien excloses. I quan parla de moral ens retrotrau a les dictadures més ràncies tot i anomenar-se República i democràtica perquè una persona que no seguisca els preceptes de moral de l'Estat i que no fora creient per exemple, ja seria una persona mal vista o políticament incorrecta al no estar «conforme als bons costums, a la doctrina que regula el comportament humà».

En el següent article «tots els ciutadans són iguals davant la llei» tan homes com dones i al ser una república ningú està per damunt de la llei o és inviolable ni tan sols el President de la República.

Al novè article s'afirma que es reconeix el dret a la creació d'associacions polítiques sempre en el marc del respecte a la Constitució i a les lleis, una vegada s'haja obtés l'alliberament del país i la finalització de l'etapa històrica. És a dir, que mentre dure l'ocupació (45 anys fins a dia d'avui) l'única associació política existent és el Front Polisario i totes les seues branques així com el representant de l'Estat Sahrauí en les institucions internacionals. Però aquesta és ja una excusa en la qual s'escuda el FP per a pràcticament tot i que s'ha convertit en un problema per als representants polítics que veuen com se'ls qüestiona aquesta màxima que per exemple no deixa que es convoquen eleccions, s'elegisca un nou President de la República o que se formen nous sindicats que vagen més enllà del ja desfasat i antiquat UGTSARIO, de creació en els anys del conflicte.

Aquesta sentència també apareix en la parla de les persones més majors o que simplement no es volen mullar políticament i que quan els parles de la situació política actual o simplement els fas una crítica de les condicions en les quals viuen et responen literalment: «ya se verá con la independencia», o : «cuando el país sea libre todo esto cambiará».⁸ Està clar que les condicions no són les millors per a un estat separat per diversos murs i en el que la seua població viu majoritàriament en campaments de refugiats a l'exili. També és evident que les condicions de vida i els equipaments han millorat considerablement però la maleïda frase no pot fer que deixem de mirar cap a un altre lloc i tampoc ens permeta

⁸ Veure les entrevistes en la pregunta número 11: *Después de más de 40 años en el exilio, ¿cuál crees que podría ser la solución a la situación en la que os encontráis ahora mismo?* La resposta **E**.

denunciar els casos de corrupció que actualment existeixen i que són prou sovints com són el cas dels desviaments dels fons de cooperació internacional que en lloc de repercutir en una població tan necessitada acaben a les arques del Front Polisario amb el vistiplau de la Mitja Lluna Roja Sahrauí (MLRS) minvant les ajudes exteriors que tant costen de justificar. El tancament de la FASPS-PV (Federació d'Associacions de Solidaritat amb el Poble Sahrauí del País Valencià) és una prova fefaent d'açò exposat.

És per tot açò que pense que el Front Polisario hauria d'obrir-se un poc més i deixar que es formaren noves associacions que puguen aportar idees més fresques respectant prudencialment les tesis del mateix Front Polisario però enfocades d'una altra forma, trencant així la visió d'un punt de vista únic, del pensament únic i mostrant la realitat d'una forma més aproximada del que realment diuen i mostren ser. Perquè tal volta la paciència és una virtut del poble sahrauí però a ningú se li passa pel cap estar quaranta anys més sense trobar una solució i sempre a l'espera de l'ajuda internacional.

Fins a aquest moment hem comentat el capítol preliminar i ara comencem amb el capítol primer sobre els drets i els deures dels ciutadans.

Els articles 10 i 11 seguint l'ordre anterior ens parlen del dret de la llibertat de la persona humana i el lloc a elegir la seua residència i també a circular lliurement dins del territori nacional. I ací també trobem carències alhora del seu compliment perquè encara hi ha zones on està l'exèrcit permanentment i aquest fet fa que els ciutadans de la RASD no puguen visitar lliurement aquestes zones tot i que el govern està fent tot el possible per a que els refugiats de Tindouf retornen a les zones alliberades més allunyades del mur amb importants ajudes econòmiques per a la reconstrucció, i a dia d'avui ja són més de 30000 persones les que viuen de forma permanent als territoris alliberats repartits en huit poblacions essent les més importants Tifariti la capital de la RASD *de facto*, i Bir Lehlu.

En els següents articles ens parla de la presumpció d'innocència, la prohibició de les detencions arbitràries i de la prohibició de la pena de mort. I tot i que la pena de mort ja no és utilitzada sí que s'ha acusat al Front Polisario de detindre a activistes pel simple fet de criticar públicament les decisions del govern o per no estar a favor de les directrius. Totes estes detencions han sigut arbitràries i aquestes persones han romàs detingudes més de 72 hores i han sofert tortures incomplint així aquests articles de la Constitució. Aquests fets van ser denunciats per l'Associació Sahrauí per a la Defensa dels Drets Humans (ASADEDH) i la

querella presentada per delictes de genocidi, assassinat, lesions, detenció il·legal, terrorisme, tortures i desaparicions va ser finalment admitida pel jutge Ruz.⁹

A l'article 15 li passa com a la gran part dels que apareixen a la Constitució i és que no pot ser aplicat per la inexistència de les estructures d'Estat i que aplica la següent màxima: que tot ciutadà pot defensar els seus drets davant les instàncies judicials competents, que per desgràcia encara no existeixen.

El següent article, el 16, parla de la inviolabilitat del domicili tot i que en un territori on més de 200000 persones viuen en cases d'adob o haimes es fa prou complicat l'acompliment de dit article.

Al (article) 17 li torna a passar com al 15. Es fa de nou impossible d'acometre actualment ja que afirma que tot ciutadà té dret a accedir a les funcions públiques [de l'Estat] en conformitat amb els criteris i requisits que fixen per a això les lleis. I és que el cos funcionariat existent és pràcticament inexistent i el poc que existeix està controlat pel Front Polisario i la majoria de les persones són alienes a poder entrar a formar part d'aquest. Els funcionaris del país són en la seua majoria soldats, mestres d'escola i representants del Front Polisario exercint aquestos últims funcions de diplomàcia internacionals i que són els coneguts com els Delegats Sahrauis. Els professionals mèdics en canvi sobreviuen gràcies a l'ajut exterior i no formen part del funcionariat.

El següent article parla sobre el dret a la propietat que és un dret reconegut per a tothom. I és curiós com s'aplica aquest article als campaments on viuen ja que no se tracta d'un territori que els pertany (recordem que va ser Algèria qui va deixar un tros del seu país per a que pogueren establir-se els refugiats). Als campaments cadascú té la seua casa i la haima al costat (normalment), però quan algú vol tindre un poc més de terreny i fer de la seua propietat un lloc més gran, deixa aparcat un cotxe en estat ruïnós la majoria de les vegades, i això marca fins on arriben els seus límits. Actualment és una pràctica cada vegada més estesa però al no comportar cap problema no s'està fent res per a aturar-la i en este aspecte la llei no està regulant aquest dret fonamental.

L'article 19 manifesta que la llibertat d'expressió està garantida a tots els ciutadans, però hem vist que no és així i que qualsevol expressió de dissidència és contestada de forma prou rotunda. Per tant este article es suma a la llista dels altres incomplets.

⁹ http://www.rtve.es/contenidos/documentos/auto_audiencia_genocidio_sahara.pdf

El següent expressa que la defensa del territori és un dret i un deure sagrat per a tots els ciutadans i és un clar exemple de que el país està militaritzat per complet. S'afirma de forma indirecta que tots els ciutadans passarien a formar part de l'exèrcit en cas de guerra per allò del deure sagrat (per Al·là). També i tot i que la Constitució no ho expressa però ho podem entreveure també en aquest article, el servei militar és obligatori per a tots els ciutadans de la RASD inclús per a les dones.

L'article 21 topa de nou amb la realitat perquè parla del treball com a dret i deure i també del dret al descans. Però en un territori en el que la seua gent viu en un camp de refugiats és impossible regular aquests drets: primer perquè llevat d'una minoria la gent no treballa i el treball que realitzen és un treball no remunerat com per exemple seria treballar per a u mateixa, pel seu propi compte, construint-se la seua pròpia casa o ajudant al veí. Qui té un poc més de poder adquisitiu opta per obrir una tenda i intenta guanyar-se uns diners extra. I, en ser un treball sense remuneració, tampoc es pot aplicar el dret al descans ja que la gent treballa tots el dies les hores que creu corresponents a excepció del divendres per ser el dia sagrat de tots els musulmans. Així doncs i durant la meua estància als campaments de refugiats de Tindouf ho vaig poder apreciar. Les tendes que hi havia de queviures i ultramarins no tenien un horari fix i era prou variable. Podies anar un dia a les sis de la vesprada i estar obertes i anar a l'endemà i estar tancades.

El problema del treball no remunerat està suposant un gran desafiament per al Govern de la RASD, que està veient com molts dels seus joves millor formats opten per abandonar els campaments per a exercir la seua professió a l'estranger majoritàriament a Espanya i també però en menor mesura a Algèria, França i Itàlia. Normalment són joves que han estudiat medicina a Cuba i que quan tornen i veuen que tots els anys que han passat lluny de les seues famílies no es veuen repercutits econòmicament se'n tornen a anar. El Govern sempre havia confiat en què aquests joves retornaren els seus esforços cap a la causa sahraui però els temps canvien i de nou açò pot significar un greu problema per als governants de la RASD i una de les seues millors armes com és la educació se'ls pot tornar en contra o simplement no repercutir com els agradaria. Per este motiu cada vegada que un estudiant del Sàhara Occidental intenta seguir amb els seus estudis a Espanya, el Govern de la RASD fica moltes més traves de les que ficava ja que entenen que poden "perdre" a estos joves per sempre una vegada se nacionalitzen i que és el que passa en la major part dels casos, que tornen als campaments però de manera esporàdica i quasi mai de forma indefinida.

El successiu article s'ha quedat un poc antiquat i obsolet en afirmar que el secret de les comunicacions i les correspondències privades estan garantides per llei, perquè al disposar quasi tots els habitants dels campaments o sinó algun familiar per casa de telèfons mòbils, les cartes són utilitzades ben poc i els paquets d'ajuda humanitària que s'envien cap als campaments han estat examinats per les autoritats portuàries del govern d'Alger, i cada vegada és més complicat enviar-ne. Per tant, desconeixem si les cartes que encara s'envien són examinades o no.

Cas diferent és el de l'article 23 perquè ens parla dels drets que tenen els ciutadans de la RASD de respectar la Constitució, les institucions de l'Estat, la propietat pública, de conformar-se a les lleis i també de vetllar novament per la unitat nacional, l'ordre i l'estabilitat política. Aquest últim punt és un poc controvertit, perquè, com es pot a títol personal vetllar per l'estabilitat política? Suppose que es referirà a que cap persona interferisca en l'ordre establert i que no utilitze la força però tot i així em pareix d'un caràcter ambigu demanar a la gent que vetlle per l'estabilitat política quan deurien ser els mateixos governants els encarregats de fer-lo possible i no plasmar-lo d'aquesta manera en la Carta Magna eximint-se així de les responsabilitats executives i legals que els tocaria fer.

L'últim article del capítol primer dels drets i deures dels ciutadans ens parla de la protecció dels drets i dels béns de tots els ciutadans estrangers que es troben en situació legal al territori nacional. I aquest article tampoc s'ha complert del tot ja que s'han donat casos de detencions il·legals a ciutadans espanyols (amb doble nacionalitat, espanyola i sahraui) que no els han deixat eixir dels campaments una vegada han estat allí. Actualment els ciutadans estrangers en situació legal són en la seua amplíssima majoria persones integrants d'ONGs i diferents organitzacions que treballen in situ.

Hem vist com en el primer capítol de la Constitució de la RASD queden plasmades idees molt bones referents als drets i deures de les persones però que una vegada s'intenten aplicar queden en paper mullat i no repercutixen de cap manera en el dia a dia dels ciutadans del Sàhara Occidental tot i que també influeix dirigir un país que es troba en l'exili.

Vegem ara el capítol segon de la Constitució sobre els drets socials i econòmics i que segueixen la part comentada anteriorment.

Per tant el capítol que vindrà a continuació serà el 25 que tractarà sobre el dret a l'educació i a la sanitat que tenen tots els ciutadans de la RASD. I aquest article sí que es

compleix íntegrament malgrat les condicions en què es troben. L'educació és un pilar fonamental on es sustenta en Govern i tots els xiquets des dels 7 fins als 12 anys acudeixen a l'escola de dilluns a dijous sent obligatòria la seua assistència. Les guarderies al haver-ne menys, molts xiquets no acudeixen a aquestes i el primer contacte amb l'educació serà a l'escola primària tot i que també els campaments compten amb serveis de guarderies. Els demés nivells d'educació depenen ja del Govern d'Alger i si algun alumne destaca s'opta per portar-lo a Cuba o a Espanya o inclús en la mateixa Algèria. I fins fa uns anys també acudien a Líbia però la seua condició política actualment ho fa impossible.

I la sanitat també arriba a tothom. És evident que encara hi ha moltes mancances alhora de fer qualsevol tipus d'intervenció quirúrgica però amb el finançament exterior s'ha millorat considerablement i trobem hospitals cada volta més equipats i que vaig poder comprovar de primera mà quan vaig caure malalt i vaig estar ingressat un dia a l'hospital de l'Aaiun (recordem que han adoptat els noms de les ciutats de les zones ocupades) i aquest havia sigut finançat en la seua totalitat pel Parlament de Navarra.

El servei que presten la majoria dels hospitals són l'atenció primària, pediatria i la ginecologia, però aquesta última encara ha de bregar amb els sectors més conservadors que no veuen en bons ulls tindre els fills fora de casa i que prefereixen tindre als xiquets com s'ha fet sempre amb les matrones, i per això és el servei menys utilitzat dels que es presten tot i que el Govern no es cansa de fer campanyes a favor d'aquest servei fent veure a la gent que és un mètode molt més segur i saludable amb majors comoditats tant per al nadó com per a la mare.

Així doncs, veiem que aquest és un dels articles que per sort es compleix en la seua totalitat malgrat les condicions en les que viuen i que és sens dubte una victòria del Front Polisario i de tota la població organitzada com a societat civil que des del primer dia que s'instal·laren a la Hammada del desert algerià, que és una plana pedregosa poc inclinada molt sovint a les regions desèrtiques¹⁰, feren tot el possible per a donar una sanitat i una educació a una població que afrontaria sense saber-ho, un exili prolongat que dura fins al dia de hui ja més de 40 anys.

L'article 26 que afirma que l'Estat protegirà la maternitat i la tercera edat i que crearà els mecanismes necessaris per a assolir aquest objectiu, podríem dir que es compleix a mitges

¹⁰ GEORGE, PIERRE, *Dictionnaire de la Géographie* (1970). *Diccionario Akal de Geografía* (2007). Madrid, Ediciones Akal.

perquè mentre que sí que protegeix la maternitat amb un seguiment a totes les dones que van a ser mares o que estan en període de lactància, no ho fa amb el mateix ímpetu amb les persones majors i tampoc existeixen als campaments residències per a aquestes persones tot i que reben una atenció sanitària adequada. També s'ha de dir al seu favor que gosen d'un respecte inimaginable a occident i que als campaments són considerades com a sàvies i savis i la seua paraula és sempre escoltada per a prendre qualsevol decisió siga o no trascendental. Així, les persones de la tercera edat viuen amb els seus familiars fins que fan el traspàs.

L'article 27 parla de com l'Estat vetllarà per assegurar la vivenda a tots els ciutadans i així es fa. Tothom disposa d'una casa/haima i del seu terreny com vam vore anteriorment i quan per exemple hi han pluges molt fortes i les cases d'adob no aguanten la força de l'aigua i són enderrocades, l'Estat en construeix de noves. També hi ha que dir que des de fa uns anys a ençà les cases que es construeixen d'adob són reforçades amb ciment i aguanten molt més que les tradicionals i cada volta és menys freqüent que aquestes s'enderroquen per l'aigua.

El pròxim article, sobre la garantia de l'Estat als familiars dels màrtirs i als esguerrats i víctimes de la guerra d'alliberament de tots els seus drets econòmics i socials mitjançant una llei especial. I novament l'article es torna a acomplir. En una societat tan militaritzada i castigada per la guerra com és la sahrauí es cuiden i mimen molt bé els detalls d'aquests tipus i la gent que ha servit en l'exèrcit mentre durava la guerra i els familiars que han perdut als seus éssers més volguts reben una ajuda per part de l'Estat.

També els sahraús que serviren durant l'ocupació espanyola reben a dia de hui una ajuda de part de l'Estat espanyol pels serveis prestats i s'aprecien les diferències en els campaments, al tindre estes persones un poder adquisitiu molt més alt que la resta d'habitants. Passa el mateix amb els antics components de la Guàrdia Mora de Franco, que a dia de hui encara segueixen rebent una prestació econòmica pels treballs realitzats.

L'article 29 i seguint amb la sintonia de l'anterior al·lega que garantirà tots els drets econòmics i socials (de nou) dels presoners sahraús de guerra i de les víctimes de la guerra durant l'ocupació i altra volta es compleix. Tornem a veure com a totes les persones involucrades en la guerra directa i indirectament són beneficiàries d'aquest tipus d'ajudes. També s'ha de dir que mentre durava la guerra, els presoners que va fer el Front Polisario en la seua gran majoria marroquins (2100 en total) van ser alliberats en la seua totalitat a l'any

2005 mentre que el Marroc encara no ho ha fet i tampoc s'espera un canvi per part del Govern de Rabat.

L'article 30 és sens dubte dels més interessants:

El Estado velará por la protección de todos los derechos políticos, económicos, sociales y culturales de la mujer saharauí, y se asegurará de su participación en la edificación de la sociedad y en el desarrollo del país.

Per primera vegada en més de 20 articles veiem que s'anomena a la dona explícitament, però per desgràcia també és l'última. Amb aquest article la RASD fa partícips a totes les dones en qualsevol àrea i sector. Des de les primeries de la RASD ja se comença a potenciar a la dona i al moviment feminista i l'any 1974 es crea la Unión Nacional de Mujeres Saharauis (UNMS). Recordem que van ser les dones les que van començar a construir els campaments mentre els homes estaven combatent en la guerra, que foren elles les que ho organitzaren absolutament tot i per això no és gens estrany que actualment trobem dos ministres, dos governadores d'un total de 5 i 11 alcaldesses d'un total de 29. També ocupen el 88% dels llocs professionals a l'educació i un 68% al sector sanitari. La representant del grup que representa valga la redundància, a la RASD al Parlament Panafricà és també una dona.¹¹

Actualment la UNMS organitza tot allò relacionat amb la vida de les dones als campaments de refugiats i a través dels seus congressos arranja mitjançant àrees tot el que les envolta. Trobem entre altres les àrees d'empoderament de les dones i participació sociopolítica, l'àrea de formació i ensenyança d'adultes o l'àrea d'informació, cultura i orientació. Amb cada àrea se fan uns plans amb mesures que després s'executaran. Totes les dones si ho demanen poden ser membres de l'associació que cada quatre anys es reuneix per a fer el seu congrés i per a veure com s'han executat les diferents àrees i valorar-ne de noves. Veiem per tant que la representació de la dona en els diferents àmbits de la societat està totalment establerta i assentada en un món bàsicament masculista i a més a més en una societat reticent als grans canvis com és la societat àrab.

I és important resaltar que la Constitució de la RASD ho remarque i li done importància en un dels seus articles. Perquè podrien perfectament haver redactat un article que fora genèric, que parlara de ciutadans, de persones, d'individus o simplement del poble

¹¹ <https://spsrasd.info/news/fr/node/22143>

com han fet en la majoria d'ells. Però van decidir nomenar a la dona sahrauí, eixa dona que tot ho ha donat pel Sàhara i que ara ho veu reflectit en un article i plasmat en el seu dia a dia on no li cal demanar permís al seu home per a fer qualsevol cosa, que és lliure d'exercir la professió que més li convinga i que si vol divorciar-se se divorciarà sense cap inconvenient per a cap persona ja que no està mal vist per a la societat. I per tant considere que aquest article es compleix amb escriu inclús molt més que qualssevol dels altres.

L'article 31 amb un cert paregut al 26 ens diu que l'Estat adoptarà una política de seguretat social per a protegir els ancians i els minusvàlids i que elaborarà les lleis necessàries per a aquest objectiu. No sé d'on pot vindre la diferenciació entre ancians i tercera edat que fa la Constitució en estos dos articles quan en un article diu que «protegerá [...] a la tercera edad y creará las instituciones necesarias para este objetivo» i en l'altre que «adoptará una política de seguridad social dirigida a proteger a los ancianos y a los minusválidos y elaborará las leyes necesarias para este fin».

De tota manera, ho hem vist anteriorment, i aquest article podria complir-se a mitges degut a les complicacions a les que està abocada diàriament la RASD. I sí que és veritat que tant els ancians com els minusvàlids són atesos als centres mèdics i reben unes bones cures, encara queda un bon camí per a assolir aquesta política de seguretat social.

El pròxim capítol que serà el penúltim que comentem és dels que més controvèrsia puguen ocasionar i afirma que l'economia de mercat i la lliure empresa són reconeguts. I el debat recau en com una organització socialista com ho és de fet el Front Polisario reconeix la economia de mercat i la lliure empresa. Però també existeix l'economia de mercat socialista tenint al gegant asiàtic com a bon exemple.

Però veiem com també a continuació d'aquestes paraules expressa que el sector públic s'encarregarà de la explotació d'aquells recursos naturals d'importància vital per a assegurar el desenvolupament econòmic del país, sent clarament una picada d'ullet cap a les indústries de la pesca i dels fosfats que a dia de hui segueixen sent un mal de cap per a la UE i el Marroc com ho són els Acords de Pesca, on les autoritats europees intenten de totes les maneres possibles ser políticament correctes amb afirmacions com la següent:

Las flotas de la Unión deben tener la posibilidad de proseguir las actividades pesqueras que vienen realizando desde la entrada en vigor del Acuerdo, y el ámbito de aplicación debe definirse de modo que comprenda las aguas adyacentes al territorio del Sáhara Occidental. Proseguir la colaboración en materia de pesca es, por otro lado, fundamental para que dicho territorio pueda seguir disfrutando de la ayuda sectorial

ofrecida en virtud del Acuerdo, con arreglo al Derecho de la Unión e internacional, incluidas las disposiciones sobre derechos humanos, y en beneficio de la población afectada.¹²

En aquest paragraf veiem com la UE diu en les aigües adjacents del Sàhara Occidental perquè és conscient de que si no especifica d'aquesta manera el Tribunal de Justícia de la Unió Europea (TJUE) pot tombar de nou tots els acords que no respeten la jurisdicció d'aquestes aigües. Òbviament l'article no es pot complir pel mateix motiu que la majoria: la no-existència d'un Estat com pertoca.

I finalment acabarem aquest marc comparatiu amb l'article 33 on es dicta que les intervencions estrangeres al país es regularan per llei. I ací no es sabia amb certesa si es compleix o no. Perquè no es pot regular allò que et manté viu. El Sàhara Occidental sobreviu gràcies a l'ajuda exterior de tot tipus. I està clar que tots els diners que arriben a les arques de la RASD passen primer pel Front Polisario, però les remeses per exemple no se poden regular o és molt complicat fer-ho. I açò està suposant un gran repte per al Govern sahrauí perquè aquestes són les causants de grans desequilibris entre la gent que les rep i les que no i cada vegada les diferències són majors. Sense voler s'estan creant diferents classes socials als campaments que poden ser un detonant en un futur pròxim.

Amb tot açò exposat anteriorment es finalitza la comparació dels diversos articles que he considerat susceptibles de poder-los comentar i crec més importants que els relatius als temes que parlen sobre el Parlament, el Poder Judicial, el President o el Govern i que no afecten tant a les persones, als refugiats en aquest cas, com els que he comentat. També dir que sols un article que parla explícitament de les dones pot semblar poc, però considere que és la tònica habitual en la majoria de països, inclosos els occidentals, que se suposa que són més moderns al respecte en temes d'aquest caire. La Constitució Espanyola¹³ per exemple nomena a la dona molt poques vegades i la majoria dels seus articles són genèrics en allò exposat al gènere. Vegem dos articles:

L'article 14:

Los españoles son iguales ante la ley, sin que pueda prevalecer discriminación alguna por razón de nacimiento, raza, sexo, religión, opinión o cualquier otra condición o circunstancia personal o social.

¹² <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=DOUE-L-2019-80420>

¹³ <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>

Es veu com es parla de los españoles (tant homes com dones) i que tampoc fa distincions independentment del sexe de cadascú.

I l'article 32:

1. El hombre y la mujer tienen derecho a contraer matrimonio con plena igualdad jurídica.
2. La ley regulará las formas de matrimonio, la edad y capacidad para contraerlo, los derechos y deberes de los cónyuges, las causas de separación y disolución y sus efectos.

Ací, en canvi, sí que s'anomena la dona en parlar del matrimoni. És més que res per a deixar ben clar la igualtat jurídica alhora de contraure matrimoni. Per tant el terme dona, crec que és solament utilitzat perquè no hi hagen ambigüitats alhora de ser comentats o tractats en via judicial, per a que queden ben clars els termes.

Com a conclusió m'agradaria remarcar el valor més que simbòlic que té la Constitució de la RASD sobre el dia a dia de la dona sahariana. Podria tractar-se d'una espècie d'emparament legal tot i no estar vigent i/o aplicada. Les dones gaudeixen d'una total llibertat, més que en qualsevol altre país del Magreb o fins i tot del món àrab. Les dones no depenen de ningú per fer quelcom i, tot i que no existeix un marc legal tal i com el coneixem a occident, crec que la societat sahariana ha experimentat una majoria d'edat que moltes altres encara no tenen.

Per tant no crec que la situació actual de la dona sahariana s'aparte molt de la del marc legal que suposa la Constitució del país. És a dir, les dones tenen un dret exposat a la Constitució de la RASD que es donen per fets, que es compleixen, però que cap persona si volguera podria no fer-los, incomplir-los, ja que la Constitució no és oficial i no pot ser aplicada mentre dure l'ocupació i visquen a l'exili.

I a coses com aquesta em refereisc a la majoria d'edat de la societat sahariana, una societat que ha madurat al sol del desert durant més de quaranta anys d'ocupació i que hui en dia li permet gaudir a les dones d'unes llibertats impensables per a un altre país del voltant.

V. Enquestes.

En aquesta part es compararan les enquestes realitzades a dones sahrauís que van voler respondre-les. Intentarem veure la seua forma de respondre-les i com actua cadascuna d'elles. Sota aquestes circumstàncies històriques, el reforçament de les senyes identitàries nacionals del poble saharauí es veu reforçat i, a més, s'enceta un període reivindicatiu i de lluita; baix el domini marroquí els homes i dones del territori comencen un període de resistència que en el cas femení es veurà tríplement condicionat: la condició de dones, de nació ocupada i sota un signe religiós molt concret ens fa plantejar-nos les circumstàncies històriques com a condicionants individuals ineludibles.

Les enquestes han sigut realitzades en castellà i en àrab (posteriorment traduïdes) per a un millor enteniment de les parts implicades. La mostra és de sis persones, però quatre d'elles van contestar en monosíl·labs i inclús alguna d'elles va decidir no contestar alguna de les preguntes. La qüestió de la loquacitat ja indica el grau d'impermeabilitat que es pot donar davant d'algú d'identitat diferent. És a dir, el primer condicionant del xoc cultural afecta parcialment els resultats del nostre treball acadèmic; suposem que resultaria millorable cas que hagués estat desenvolupat per algú perfectament integrat en aquesta cultura i pertanyent al gènere femení.

Les enquestes han sigut formulades per a intentar demostrar en com han influït les característiques històriques i el context en l'expressió identitària i com es construeix un discurs a partir d'aquests trets.

Per a mantenir l'anonimat d'aquestes persones he decidit solament dir de quina wilaya són i quina edat tenen, però he preferit no anomenar la daïra ni el barri. Les respostes seran cadascuna una lletra, de la lletra **a** fins la **f**, sent cada lletra una participant.

Les preguntes formulades són les següents:

-Edat

-Estat civil

-Wilaya

- ¿Cuánto tiempo llevas viviendo en los campamentos de refugiados de Tindouf?

- ¿Qué funciones desempeñas en tu día a día?

- ¿Crees que dichas funciones serían distintas si vivieras en un país libre?

- Por el hecho de ser mujer en un país árabe, ¿piensas que te ha podido suponer alguna desventaja respecto a los hombres?

- Muchas saharauis han salido fuera (gracias al programa de Vacaciones en Paz) y han conocido nuevas culturas e incluso otras se han quedado estudiando unos años más. Sin embargo al volver a los campamentos siguen ejerciendo, la mayoría de ellas, lo que hacían antes de salir de ellos. ¿A qué crees que se debe esto?

-- En los territorios ocupados vemos muy a menudo que las mujeres son las que organizan las protestas y se ponen a primera fila para reclamar y/o protestar en contra del ocupante, y por lo tanto las más expuestas a ser castigadas de forma cruel y sin garantía de ningún tipo por parte del régimen marroquí.

En los campamentos también se dio el caso durante los primeros años de que fue la sociedad civil representada por la mujer saharauí la que tomó las riendas y se puso al frente para organizar la vida cotidiana mientras los hombres estaban luchando.

40 años después con el conflicto estancado, ¿piensas que ha habido un retroceso en este aspecto? (Si la mujer ha ido hacia atrás en la forma de participar por ej.).

-¿Te gustaría participar más activamente en la toma de decisiones políticas que afectan a tu vida?

- Después de más de 40 años en el exilio, ¿cuál crees que podría ser la solución a la situación en la que os encontráis ahora mismo?

Anem doncs a les respostes amb el mateix ordre que l'exposat anteriorment.

-Edad: 21 a, 28 b, 34 c, 26 d, 22 e, 23 f

-Wilaya:

- a) Smara
- b) Aaiun
- c) Doora
- d) Doora
- e) Userd
- f) Userd

-Estado civil

- a) Soltera
- b) Casada
- c) No responde
- d) “ “ “ “ “ “
- e) “ “ “ “ “ “
- f) “ “ “ “ “ “

És prou curiós que quatre d'elles no hagen volgut respondre a una pregunta tan senzilla com aquesta quan a més a més al Sàhara Occidental el tema del matrimoni i del divorci no és per a res un tema tabú. El divorci no es veu amb mals ulls i dins de la societat

del món àrab és una de les més avançades en aquest aspecte. Sé de primera mà que dos d'aquestes participants, una d'elles és casada i l'altra és divorciada, i tot i coneixent-me com em coneixen han preferit no dir-ne res al respecte. Del silenci es poden inferir dues coses diferents: una primera és que donen per innecessària la pregunta quan l'entrevistador ja en sap la condició civil, l'altra possibilitat és cert pudor a desvetllar una cosa que, per a elles, aparentment té un grau de transcendència diferent, més en el cas de la persona divorciada, que podria tenir reticències a desvetllar-ho. Siga com siga, anotem que hi ha una relació amb el concepte d'intimitat diferent a allò que es podria donar en una societat europea occidental, on desvetllar aquesta dada podria tenir menys importància.

- ¿Cuánto tiempo llevas viviendo en los campamentos de refugiados de Tindouf?

- a) Desde que nació hasta los trece años. Vuelvo en verano.
- b) Llevo desde que nació hasta los veinte años. Actualmente vivo en España. Intento ir todos los veranos pero ahora desde que soy madre no puedo ir.
- c) Llevo 34 años
- d) 26 años
- e) 22 años
- f) Desde que nació 23 años

En el cas de la resposta b ja dona a entendre un fet identitari que marca la diferència: la maternitat assumida com a un entrebanc per a desplaçar-se cap al territori identificat com a propi.

-¿Qué funciones desempeñas en tu día a día?

- a) Ayudar en las labores de mi jaima (casa).
- b) Estudiante y ama de casa.
- c) Ama de casa
- d) Ama de casa

- e) Ama de casa
- f) Ama de casa

En tots els casos es desvetlla la tasca domèstica com quelcom propi d'elles. Inferim, d'ací, que els condicionants culturals impliquen una afecció (gairebé oblidada pel rol en la seua educació i en la societat d'origen).

-¿Crees que dichas funciones serían distintas si vivieras en un país libre?

- a) Si, porque tendría más oportunidades de trabajar fuera de mi casa.
- b) No. Creo que estaría trabajando y cuidando de mi casa y de mi familia.
- c) No.
- d) No.
- e) No.
- f) No.

Ací ja veiem les primeres desavinences en les respostes de cadascuna d'elles. Primer de tot ens crida l'atenció les últimes quatre respostes que han sigut contestades amb monosíl·labs i que serà una tònica general en les respostes de l'enquesta.

No obstant, la majoria d'elles no creu que les funcions que farien serien distintes si visqueren a un país lliure excepte una i tot fa pensar que és perquè ja tenen els rols assimilats de cuidar les seues cases i mantenir la família.

Les dos primeres respostes són una mica més llargues que les altres i possiblement siga degut a que aquestes dos dones hagen estat més temps a Espanya que la resta i tenen més fluïdesa amb el llenguatge que les altres. En canvi han respost de manera diferent quan es tracta de casos prou similars en el que a formació i estances es tracta. Possiblement el subjecte B crega que res canviaria perquè ja ha exercit com a mare a l'exterior i veu que les seues funcions han variat poc, tot i viure en un país on pot desplaçar-se lliurement i fer coses impensables que no podria fer en un campament de refugiats. És un cas on es podria dir que els rols de gènere han sigut importats o extrapolats d'un país a un altre i per això no veu gens clar que la seua situació anara a millorar pel simple fet de viure a Espanya.

No deixa de ser estrany que totes les altres subjectes pensen que exercirien les mateixes funcions en un país lliure que les que fan ara al desert en un Estat a l'exili i

suposadament provisional, on les seues funcions han sigut bàsicament des de l'any 1976 tindre fills per a intentar aturar el genocidi que sofria el seu poble, tindre cura de les persones malaltes (la majoria soldats en aquell temps) i dels mateixos infants i organitzar la rereguarda i l'organització dels nous campaments que estaven sorgint aquells dies.

- Por el hecho de ser mujer en un país árabe, ¿piensas que te ha podido suponer alguna desventaja respecto a los hombres?

- a) Sí porque en nuestra cultura el hombre tienen más libertad para decidir su futuro.
- b) No creo que tenga una desventaja respecto a los hombres, he podido estudiar y salir fuera de mi país, pero más que desventaja, siento que tengo más presión que un hombre por muchas cosas, como la vestimenta, la educación y lo que se espera de mí. Estudiar para conseguir un futuro mejor, pero también por casarme y formar familia. Puedo “hacer lo que quiera “ estudiar tanto y trabajar como quiera, pero al final lo que se espera de mí es seguir con las tradiciones y preservar los valores que me inculcaron de pequeña.
- c) No.
- d) No.
- e) No.
- f) No.

Novament veiem que quatre de les sis respostes són d'un sol cop de veu que no deixen pràcticament interpretació alguna i en canvi les altres dos que s'han desenvolupat un poc més, un altre camí no coincideixen les respostes tot i que es pareixen molt.

Perquè la primera creu que sí que tenen un desavantatge respecte als homes i la segona veu que no hi ha un desavantatge, però sí que té més pressió alhora de fer coses que als homes no se'ls qüestionaria i fica l'exemple de la vestimenta on una dona se la qüestiona si du melfa o no quan un home pot vestir com vulga. També en l'educació creu que té més pressió perquè s'espera que al ser dona ha de donar el màxim per a tenir-ho més fàcil al futur quan als homes la majoria de les vegades ni tan sols se'ls planteja que se'n vagen a estudiar.

Una altra de les seues preocupacions recau en si serà o no bona mare i si serà capaç de dur a terme les funcions que d'ella esperen al futur (si sabrà criar als xiquets, cuidar de la casa i mantenir la seua família). I d'ací és on apareix la pressió que comenta la participant *b* pel simple fet de ser dona, ja que sempre serà la societat que la mirarà de dalt a baix i la jutjaran per tot el que faça o el que deixe de fer. Evidentment haurà de fer tot allò dit anteriorment encara que treballe fora de casa, tinga o no el seu ofici.

L'assignació de rols per cultura, religió i condicionaments del context és ben palesa a partir de les respostes. Només en el primer cas observem una postura crítica amb els condicionants de formació rebuts. És a dir, majoritàriament assumeixen allò que per tradició, religió i cultura se'ls ha assignat.

- Muchas saharauis han salido fuera (gracias al programa de Vacaciones en Paz) y han conocido nuevas culturas e incluso otras se han quedado estudiando unos años más. Sin embargo al volver a los campamentos siguen ejerciendo, la mayoría de ellas, lo que hacían antes de salir de ellos. ¿A qué crees que se debe esto?

- a) Porque aquí no hay ninguna oportunidad para realizar lo que has estudiado. Y menos en una mujer.
- b) Es cierto, de hecho yo vine con el programa de Vacaciones en Paz y me quedé para estudiar con 16 años. Llevo 11 años viviendo y estudiando, [en España] pero cuando vuelvo a los campamentos sigo desempeñando las mismas funciones que hacía antes de venir a España, que son básicamente cuidar de mi familia, limpiar, y cocinar para

ellos. Supongo que por el hecho de ser mujer en un país árabe y musulmán, y de un país con tradiciones muy marcadas y funciones muy preestablecidas para hombres y mujeres, creo que se debe a que nos educan desde pequeñas para ocuparnos de las labores de casa y desde muy pequeñas nos enseñan y nos dan responsabilidades. Y a pesar de salir fuera y conocer otras cosas, las mujeres saharauis (o al menos la gran mayoría) somos muy propensas a ser serviciales con nuestras familias (tanto la biológica como la de acogida) porque lo llevamos haciendo desde desde muy pequeñas y por eso nos sale natural y no lo cuestionamos. Es casi como una forma de demostrar nuestro amor y aprecio a nuestra familia. Eso se debe a que nos educan de manera muy sexista. De hecho y por desgracia, muchos niños repiten frases como: « cocinar y limpiar es cosa de niñas», porque es lo que ven y oyen en su hogar. Muchos de ellos ven y asocian las labores del hogar como tarea de la madre y no del padre. Por fortuna, mucha gente joven está trabajando en eso, pero cuesta muchísimo ya que las primeras que tienen que cambiarlo somos nosotras, las mujeres y no asumirlo como algo natural.

- c) No responde.
- d) No responde.
- e) No responde.
- f) No responde.

Altra volta quatre de les sis preguntes es queden sense resposta i pareix ser que la no-resposta recau en la complicació de la pregunta tot i haver estat traduïda a l'àrab. No obstant han decidit no contestar-la.

El primer subjecte afirma que una vegada es torna als campaments no pots exercir allò que has estat estudiant o treballant fora. Com si els anys de formació que tant costen al Govern de la RASD després no es repercutiren en guanys per a la gent que viu als campaments. També és una trista realitat que la gent que treballa del que ha estat estudiant a l'estranger, els sous o són extremadament baixos o tristement són inexistents, pel que molta gent deixa d'exercir la seua professió (són casos que es donen prou en l'àmbit de la educació i de la sanitat).

També remarca en la seua resposta « y menos en una mujer » frase prou aclaridora i sentenciant ja que els homes si no treballen del que han estudiat o format sempre tenen més

eixides que una dona pugui tindre com per exemple anar a l'exèrcit, ser venedor als mercats que hi ha als campaments o per exemple fer de xòfer o de taxista, treballs impensables a dia d'avui per a una dona sahrauí.

La segona resposta és prou més llarga i vaig a intentar analitzar-la. Primer de tot ens afirma que així passa. Que quan torna als campaments segueix fent el que havia fet fins sempre cada vegada que va. Cuidar, netejar i cuinar per als homes i moltes vegades per a les mares que veuen com les seues filles poden desenvolupar les tasques que elles feien i així aquestes poden desfer-se'n de fer-les.

Ens diu que al ser un país d'accentuades "tradicions" àrab i musulmà on s'educa a les xiquetes des de ben menudes per a que s'ocupen de les tasques de la llar ha declarat el rols preestablerts que existeixen i que diferencien ja des de ben xicotetes les xiquetes dels xiquets. Remarca també el caràcter servicial i així ho afirma amb contundència ella mateixa del seu cas i també del de la dona sahrauí ja siga als campaments o als llocs d'acollida sent sempre el mateix problema que hi ha al rerefons. També accentua que són educades d'una manera molt sexista, però entesa com a l'educació que reben a les seues cases, molt semblant del que passa ací i que després aquestes actituds es perpetuen en el conjunt de la societat i els més joves repeteixen frases del tipus de: «cocinar y limpiar es cosa de niñas» ,clarament un micromasclisme, que seran frases que sentiran pràcticament cada dia i que a la llarga constitueixen la perpetuació d'una societat patriarcal i també masclista.

Diu que les primeres en canviar-ho han de ser elles i que no ho han de veure com una cosa natural però en canvi ella mateixa també ens diu que cada volta que va als campaments segueix desenvolupant les mateixes funcions que qualsevol altra dona que viu de seguit allà. Per tant, aquesta tesi és de molt difícil comprensió ja que la participant b veu que s'han de canviar les tornes i no obstant o ella no vol, o no pot canviar-les pel que suposaria un xoc de trens amb la seua família i mentrestant es segueix igual. També hi ha que dir que denunciant aquesta situació fa que casos com el d'ella i de moltes més dones sahrauís se facen visibles i permetisquen a la resta del món veure com estan actualment.

- En los territorios ocupados vemos muy a menudo que las mujeres son las que organizan las protestas y se ponen a primera fila para reclamar y/o protestar en contra

del ocupante, y por lo tanto las más expuestas a ser castigadas de forma cruel y sin garantía de ningún tipo por parte del régimen marroquí.

En los campamentos también se dio el caso durante los primeros años de que fue la sociedad civil representada por la mujer saharauí la que tomó las riendas y se puso al frente para organizar la vida cotidiana mientras los hombres estaban luchando.

40 años después con el conflicto estancado, ¿piensas que ha habido un retroceso en este aspecto? (Si la mujer ha ido hacia atrás en la forma de participar por ej.).

- a) Después de tantos años hay mucho conformismo tanto en las mujeres que hombres. La decepción ha conseguido que dejen de luchar.
- b) Es cierto que en los primeros años en los campamentos las mujeres tomaron las riendas, debido a que muchos hombres estaban luchando. Sí creo que ha habido un retroceso en este aspecto. Hoy en día son pocos los hombres que van al ejército. La gente de algún modo ha ido perdiendo la esperanza en la solución del conflicto del Sáhara, y se está centrando en problemas internos como la corrupción, y muchos han salido de los campamentos para labrar un futuro.
- c) No.
- d) No.
- e) No.
- f) No.

Les dos primeres respostes tenen un cert paregut ja que en la primera se'ns diu que ha hagut un conformisme ben gran i que la decepció de no avançar en cap del fronts oberts ha fet que es deixi de lluitar i en la segon resposta ens diu que ha hagut un retrocés perquè la gent ha anat perdent totes les esperances en la resolució del conflicte. També, en dir que «hoy en día son pocos los hombres que van al ejército» ens està dient de forma indirecta que tots eixos homes que no estan en combat estan exercint funcions que abans feien les dones i que ara elles no les poden fer.

És comprensible que també la gent, després de tants anys d'estancament en el conflicte, es conforme més fàcilment que fa uns anys i que la societat civil que viu als campaments no siga tan políticament activa com ho era abans.

De nou quatre d'elles responen mitjançant l'adverbi de negació i pensen que la dona no ha retrocedit en la seua forma de participar possiblement perquè elles no ho hagen experimentat com sí que ho han fet les dos primeres eixint fora dels campaments i tornant molt a sovint.

-¿Te gustaría participar más activamente en la toma de decisiones políticas que afectan a tu vida?

- a) Claro que sí. Tenemos que decidir todo en nuestra vida.
- b) Sí, definitivamente me gustaría participar en la toma de decisiones políticas que afecten a mi vida. Soy parte de este país [Sáhara Occidental] y debo tener mi voz y mi voto.
- c) Sí, me gustaría mucho participar.
- d) No.
- e) No.
- f) No.

Ací veiem una clara divisió d'opinions per primera vegada en tota l'entrevista on tres dones pensen que sí les agradaria participar i ho manifesten amb total convicció «claro que sí», «definitivamente me gustaría participar», «me gustaría mucho participar» mentre que les altres tres segueixen responent que no.

No deixa de ser curiós que el tercer subjecte haja respost que sí i les altres tres següents ho continuen negant tot, ja que totes quatre segueixen vivint als campaments de seguit i fa moltíssims anys que no surten d'allà. També és la primera vegada que trobem desavinences entre elles quatre en una pregunta oberta.

Potser les tres últimes participants no han volgut respondre per por a represàlies, però no s'entendria açò ja que la resposta de la c és diferent a la d'elles i està en la mateixa situació que les que han respost que no, tot i que em segueix resultant prou estrany que amb

una qüestió tan senzilla, i que crec que seria beneficiós per a totes elles encara segueixquen responent que no.

- Después de más de 40 años en el exilio, ¿cuál crees que podría ser la solución a la situación en la que os encontráis ahora mismo?

- a) El referéndum [de] autodeterminación.
- b) Creo que las Naciones Unidas debe presionar a España para responsabilizarse de la situación del Sáhara, a pesar de la ocupación marroquí. España antes de entregar el Sáhara a Marruecos y Mauritania no la descolonizó.
- c) No contesta.
- d) Esperar la libertad, la paz.
- e) Esperar. Ya se verá con la independencia.
- f) Esperar.

En tres respostes veiem com la virtut sahrauí de l'espera se fa patent i tres d'elles així ho manifesten. La seua voluntat és la de l'espera (recordem que porten més de quaranta anys vivint a l'exili) però tot i així és el que volen. El temps és relatiu si l'espera paga la pena. Pot ser que un altre poble o unes altres persones no hagueren aguantat tantíssims anys vivint a l'exili i en aquestes condicions, però el poble sahrauí amb la seua perseverança i paciència encara opta i no sabem fins on arribarà la resistència i la capacitat d'aguantar de tots ells. Una d'elles opta per no respondre quan anteriorment ha contestat que sí que li agradaria molt participar activament en la presa de decisions polítiques -no deixa de ser sorprenent que vulgues participar d'una cosa però que no li vulgues buscar solució a aquesta mateixa cosa-. La participant **a** es mostra la més concisa i directa de totes quan diu que la [única] solució ha de ser el referèndum d'autodeterminació. I la subjecte **b** ho fa però d'una forma més indirecta quan diu que les NNUU han de presionar a Espanya ja que Espanya no deixa de ser una de les responsables, per no dir la major d'elles, de la situació actual en la què es troben els sahrauís i les sahrauís per no descolonitzar el territori quan tocava.

Possiblement aquestes dos respostes es deguen també al seu nivell més alt de coneixements que les altres dones i per haver estudiat més anys i haver assolit fins i tot una d'elles estudis superiors. Al ser preguntes d'un calat més profund, considere que és per això que aquestes dos persones responguen d'una forma més contundent i amb més claredat sobretot la segona resposta. També dir que de les tres últimes preguntes tot i semblar-se prou, una d'elles diu que ja se verá con la independència, sent més precisa que les altres dos en el que a la resposta es refereix, i ho fia tot a la independència que espera que algun dia s'assoleixca perquè si no esperaren açò no tindria sentit la perseverança de la que els sahrauís fan bandera, de res serviria l'eterna espera de totes les persones que han vist com morien als campaments sense veure el seu país alliberat i sent independent d'una vegada per totes.

VI. Conclusions.

Després de tot el que he exposat arribe a la conclusió de que les dones saharianes han construït un discurs que s'ha anat refermant any a any sense importar tot allò extern i intern que les ha pogut afectar. Així ho he volgut demostrar en les enquestes i així espere que haja sigut. El món islàmic està evolucionant a pasos agegantats i sol ser la dona qui està a primera fila. Ho vam observar durant totes les primaveres àrabs i pense que ho seguirem veient. Hem vist en aquest treball com l'Alcorà conté sures que deixen ben palés unes vegades les desigualtats , però d'altres que no i que solen ser aquestes segones les que més es desconeixen o que simplement no interessa que es coneguen. Pense que no es poden escudar en unes sures per a perpetuar certes coses que no porten enlloc i que no tenen sentit i fan que dia a dia s'eternitze l'etern debat de la minusvaloració de la dona envers de l'home en tot allò que envolta a l'islam.

Un bon cas seria el de la sura que parla del pecat original i que la torne a ficar ací:

Però Ax-Xaitan el va temptar, li va insinuar: Oh Àdam! Vols que t'indiqui quin és l'arbre de la immortalitat i d'un poder que mai s'acaba? Els dos menjaren del fruit de l'arbre. Ta, Ha, 20: 114-122.

Sent tan clar com és l'Alcorà en aquest aspecte del pecat compartit entre ambdós i el cristianisme que és tot el contrari, que remarca que fou Eva la primera temptadora la del pecat original i culpable de l'expulsió del paradís, costa entendre o, almenys a mi com, perquè el cristianisme no té eixa marca tan masculista que tot i que se'l questione a vegades per algunes actuacions, o en temes com el del pecat original, pense que sempre es mira amb més deteniment l'islam en qüestions d'aquest caire i sempre serà el més perjudicat en aquests temes. Desconec el pensament majoritari dels països musulmans cap a la Bíblia o al cristianisme però pense que no serà tan

repudiat i maltractat i ni molt menys tractat de masclista o d'anar en contra de les dones com és el pensament que sí és té a occident en vers de l'islam, de l'Alcorà o tot allò provinent de països àrabs. Crec que en casos com aquests el no-coneixement d'aquest tipus d'aleies ve suggestionat per polítiques o pensaments que simplement no volen que es coneguen aquestes aleies i que van en contra de tot allò àrab sense pensar ni qüestionar les coses, simplement criticar per criticar.

En el cas del Sàhara Occidental pense que els més de quaranta anys poden pesar i molt, poden passar una greu factura, i és que de cara al futur veurem com evolucionen els esdeveniments ja que crec que la paciència de la gent per molt pacient que siga, té uns límits i açò es pot tornar en contra del Front Polisario. Recordem és l'única organització que dirigeix els campaments des del principi i cada vegada són més les veus crítiques amb una organització que ja s'ha quedat antiquada perquè apenes ha tingut canvis en les seues polítiques, tot i que les veig justes en allò que demanen, però que no deixa de ser una espècie de totalitarisme encobert com algunes saharianes i saharians denuncien des de fora. També s'ha vist esguitxada per alguns casos de corrupció, que vulguem o no estan erosionant la imatge del Front Polisario de cara a l'exterior. És per tot açò que pense que el Front Polisario hauria d'obrir-se un poc més i deixar que es formaren noves associacions que puguen aportar idees més fresques respectant prudencialment les tesis del mateix Front Polisario però enfocades d'una altra forma, trencant així la visió d'un punt de vista únic, del pensament únic i mostrant la realitat d'una forma més aproximada del que realment diuen i mostren ser. No sé quant de temps durarà l'ocupació i no sé si vindrà abans la independència del Sàhara o algun canvi polític des del Front Polisario que també veu com ja alguns dels seus habitants comencen a veure com a opció una autonomia compartida amb el regne del Marroc. Veurem que passa i si d'una vegada per totes la MINURSO i l'ONU s'atreveixen a moure fitxa en aquesta part del tauler de la geopolítica mundial sempre tan inescrutable per a la resta dels mortals. Perquè tal volta la paciència és una virtut del poble sahrauí però a ningú se li passa pel cap estar quaranta anys més sense trobar una solució i sempre a l'espera de l'ajuda internacional.

La dona en molts casos és qui es compromet i responsabilitza a sostindre a les seues famílies. Però en un món cada volta més canviant s'hauria de veure la forma d'intentar, si no

canviar, redireccionar aquesta aleia o donar-li un altre enfoc per tot allò anomenat anteriorment, perquè és possible i espere que així siga, que cada vegada seran més dones les que entren al mercat laboral i al tindre aquestes més formació que la dels seus homes, seran per tant les encarregades de mantenir a les seues famílies i als seus marits. Moltes voltes passa que els més puristes es neguen a canviar res i ni tan sols a revisar-ho i tot açò fa que al final es tergiversen moltes aleies que en un principi podien tindre sentit i per la seua culpa fan que no en tinguen cap. Continua amb una aleia semblant en el que al repartiment es refereix una altra volta, on són les dones les que acaben sent més perjudicades. L'aleia que és sobre l'herència dels matrimonis entre els cònjuges afirma que en el cas dels homes aquests rebrien la meitat del total que deixarien les dones en el cas de no tenir fills i a les dones en canvi els tocaria una quarta part del total. La mateixa tònica segueix si s'han tingut fills ja que als homes els pertocaria una quarta part i a les dones ni més ni menys que una huitena part després d'haver pagat ambdós tots els deutes i tot el que devien. Tornem a veure com una vegada més és la dona la que en qualsevol dels dos casos torna a rebre la meitat que l'home però no obstant també diu a la mateixa aleia que en el cas de no haver cap familiar directe a l'haver-li faltat els fills o els pares però sí que té algun germà o alguna germana els tocarà a cadascú independentment de si són homes o dones una sisena part cada u d'ells i en el cas de ser més germans es repartiran un terç cadascú. Veiem, doncs com quan es tracta de la dona com a familiar de primer grau, ix més perjudicada que quan és una familiar indirecta. L'aleia acaba afirmant que és un manament de Déu, que és justa i que fent les coses com es dicta a l'aleia no es farà mal a ningú. És a dir, açò és la llei per als països més purament islàmics. Personalment pense que és una aleia que per a res és justa per a les dones i que per moltes voltes que se li done no li trobe el sentit com per exemple sí que li trobava a l'aleia comentada anteriorment.

Hem vist al llarg de les pàgines anteriors com influeix un triple condicionant en la configuració identitària de la dona sahariana. Religió, gènere i història impliquen que l'accés a altres cultures per part d'aquestes dones presente entrebancs considerables. D'aquesta manera les respostes a les enquestes impliquen major loquacitat en aquelles dones amb un grau de conscienciació superior. Resta encara incloure molt matisos no considerats degut al nostre límit d'espai.

Bibliografia i webgrafia.

AFAPREDESA (2008): *Persistencia de las violaciones de los derechos de un pueblo*. Donosti. Gakoa Liburuak.

CARATINI, SOPHIE (1993): *Les enfants des nuages*. Paris. Éditions du Seuil.

CARATINI, SOPHIE (1989): *Les Rgaybāt (1610-1934) Tome I. Des chameliers a la conquête d'un territoire*. Paris. Éditions L'Harmattan.

COLLADO CERVERÓ, FRANCISCO (2009): *Un país al desert*. Picanya. Edicions del Bullent.

EPALZA FERRER, MIKEL DE, FORCADELL SAPORT, JOSEP, PERUJO MELGAR, JOAN MARIA (2002): *L'Alcorà*. Barcelona. Proa.

FRONT POLISARIO (1983): *Dix ans de lutte contre le colonialisme et l'expansionnisme (20 mai 1973-20 mai 1983)*. Condé-Sur-Noireau. Ministère de l'Information et de la Culture de la R.A.S.D.

LAMRABET, ASMA (2011): *El Corán y las mujeres. Una lectura de liberación*. Barcelona. Icaria Editorial.

GARCÍA GARCÍA, ALEJANDRO (2010): *Historia del Sáhara y su conflicto*. Madrid. Los libros de la Catarata.

GEORGE, PIERRE (1970) (2007): *Dictionnaire de la Géographie. Diccionario Akal de Geografía*. Madrid. Ediciones Akal.

MOHSEN-FINAN, KHADIJA (1997): *Sahara Occidental, Les enjeux d'un conflit régional*. Paris. CNRS Éditions.

STRZELECKA, EWA K. (2017): *Mujeres árabes en la primavera árabe: construcción de una cultura política de resistencia feminista en Yemen*. Madrid. CSIC.

TORTAJADA ORRIOLS, ANA (2004): *Hijas de la arena. Cartas desde los campamentos saharauis*. Barcelona. Debolsillo.

http://www.usc.es/export9/sites/webinstitucional/gl/institutos/ceso/descargas/Esp_RD_10-07-18.pdf [Data de consulta: 20 - 09 - 2020].

http://www.usc.es/export9/sites/webinstitucional/gl/institutos/ceso/descargas/Acuerdo-Real-Orden-1884_es.pdf [Data de consulta: 20 - 09 - 2020].

Constitución de la República Árabe Saharaui Democrática (1991), <http://www.solidaritat.ub.edu/observatori/esp/sahara/documentos/rasd.htm#consti> [Data de consulta: 20 - 09 - 2020].

Constitución de la República Democrática Popular de Argelia (1996) modificada en 2002, 2008 i 2016. <http://www.apn.dz/fr/plus/rubriques-importants/textes-fondamentaux-sur-le-pouvoir-legislatif/364-la-constitution#> [Data de consulta: 20 - 09 - 2020].

https://elpais.com/diario/2008/02/17/sociedad/1203202803_850215.html [Data de consulta: 20 - 09 - 2020].

http://www.rtve.es/contenidos/documentos/auto_audiencia_genocidio_sahara.pdf [Data de consulta: 20 - 09 - 2020].

<https://spsrasd.info/news/fr/node/22143> [Data de consulta: 20 - 09 - 2020].

<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=DOUE-L-2019-80420> [Data de consulta: 20 - 09 - 2020].

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> [Data de consulta: 20 - 09 - 2020].